

BUREAU BARTELS B.V.

RESEARCH | CONSULTANCY | MANAGEMENT

Stationsplein 69
3818 LE Amersfoort
Postbus 318
3800 AH Amersfoort
Telefoon (033) 479 20 20
Fax (033) 479 20 21
E-mail info@brtls.nl
Internet www.bureaubartels.nl

**PROCESEVALUATIE INNOVATIEREGELING
INTENSIEVE VEEHOUDERIJ**

Eindrapport

Uitgebracht op verzoek van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Amersfoort, 5 november 2008

VOORWOORD

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) heeft in juni 2008 aan Bureau Bartels opdracht gegeven om de evaluatie uit te voeren van de innovatieregeling intensieve veehouderij. Aan de evaluatie is door een groot aantal personen een bijdrage geleverd. In de eerste plaats gaat onze dank uit naar het ministerie van LNV en de Dienst Regelingen voor het aanleveren van diverse typen gegevens. Daarnaast bedanken we de respondenten uit de verschillende onderzoeksgroepen die voor de evaluatie zijn geraadpleegd. Het gaat daarbij om betrokkenen van het ministerie van LNV, de Dienst Regelingen, de beoordelingscommissie en brancheorganisaties. Verder zijn we dank verschuldigd aan de aanvragers en adviseurs die ons voor de evaluatie te woord hebben gestaan.

De evaluatie is uitgevoerd onder toezicht van een begeleidingscommissie. Deze commissie bestond uit dhr. ir. A.C.M. van Straaten, dhr. ir. F.H. Germs, dhr. drs. K.H.M. van Bommel (allen ministerie LNV), dhr. ing. K.E. Vernes, mevr. ing. F.T. Vos, mevr. ir. L. Coenraats (allen Dienst Regelingen) en dhr. dr. ir. H. Swinkels (ZLTO). We willen de leden van deze commissie bedanken voor hun deskundige advies en begeleiding.

We hopen met dit rapport een adequaat beeld te hebben gegeven in de uitvoering van de subsidieregeling. Tevens hopen we dat het rapport aanknopingspunten biedt voor het succesvol stimuleren van innovaties in de intensieve veehouderij.

Bureau Bartels B.V.
Amersfoort

INHOUD

VOORWOORD

INHOUD

1.	INLEIDING	1
1.1	Achtergrond	1
1.2	Doelstelling van de evaluatie	1
1.3	Aanpak procesevaluatie	3
1.4	Opbouw van het rapport	4
2.	INHOUD EN OPZET REGELING	5
2.1	Inleiding	5
2.2	Achtergrond	5
2.3	Inhoud van de regeling	6
2.4	Structuur organisatie en uitvoering	9
2.5	Kengetallen IIV-regeling	12
3.	INHOUD EN BEKENDHEID	15
3.1	Inleiding	15
3.2	Algemene kenmerken van de projectaanvragen	15
3.3	Bekendheid en informatievoorziening	17
3.4	Modaliteiten IIV-regeling	20
3.5	Samenwerking bij innovatieprojecten in de intensieve veehouderij	24
4.	ORGANISATIE EN UITVOERING	27
4.1	Inleiding	27
4.2	Vorbereiding van de aanvraag	27
4.3	Aanvraagprocedure	29
4.4	Ervaringen met afwijzingen	33
4.5	Projectuitvoering en afronding	35
4.6	Administratieve lasten	37
4.7	Gewenste verbeteringen	38
5.	MEERWAARDE EN RESULTATEN	40
5.1	Inleiding	40
5.2	Belang van IIV-projecten en financiële ondersteuning	40
5.3	Betekenis van de IIV-regeling voor samenwerking	43
5.4	Eerste resultaten van ondersteunde IIV-projecten	44
5.5	Continuering regeling	46
6.	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	50
6.1	Inleiding	50
6.2	Samenvattende conclusies	50
6.3	Aanbevelingen	53
	LITERATUURLIJST	59
	BIJLAGE I GERAADPLEEGDE PERSONEN	62
	BIJLAGE IITABELLEN	64

1. INLEIDING

1.1 Achtergrond

De Nederlandse land- en tuinbouw is volop in beweging. Enerzijds heeft de sector – bijvoorbeeld vanwege de uitbreiding van de Europese Unie – te maken met toenemende internationale concurrentie. Anderzijds ziet de sector zich geconfronteerd met veranderende maatschappelijke eisen ten aanzien van aspecten als dierenwelzijn, duurzaamheid, voedselveiligheid- en -kwaliteit. Om aan deze ontwikkelingen het hoofd te bieden staat er een grote druk op de sector om te innoveren. Vanuit het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) worden initiatieven ontplooid om de sector hierbij te ondersteunen.

Zo werden in 2005 en 2006 subsidies voor innovatieprojecten – van bepaalde deelsegmenten van de land- en tuinbouw – verstrekt vanuit de ‘Stimuleringsregeling innovatie, markt en concurrentiekracht’. Binnen deze regeling kon jaarlijks worden bepaald of er een openstelling voor individuele en/of samenwerkingsprojecten van kracht werd. Vanaf 2007 werd de regeling opgevolgd door subsidiemogelijkheden voor innovatieprojecten binnen de Regeling LNV-Subsidies. Het gaat dan om subsidies bij de modules ‘Samenwerking bij innovatieprojecten’ en ‘Innovatieprojecten’. Het belangrijkste verschil tussen deze modules is dat met de laatstgenoemde module ook individuele projecten kunnen worden ondersteund. In 2007 stond overigens alleen de module voor samenwerkingsprojecten open voor aanvragen. Andere belangrijke verschillen ten opzichte van de vorige regeling zijn de bijstelling van het ondersteuningspercentage en de maximale omvang van de ondersteuning.

In de afgelopen jaren heeft de minister van LNV jaarlijks de deelsegmenten benoemd waarvoor de zojuist genoemde regelingen van toepassing waren. Eén van deze sectoren betrof de intensieve veehouderij. Hierbij ging het dan om de varkenshouderij, de pluimveesector (inclusief eenden en kalkoenen) en de konijnenhouderij. In het navolgende spreken we wat bovenstaande regelingen voor de intensieve veehouderij betreft voor het gemak ook wel van de ‘Innovatieregeling Intensieve Veehouderij’.

Nu via bovengenoemde regelingen een aantal jaren ondersteuning is geboden aan innovatieprojecten in de intensieve veehouderij ging er bij het ministerie van LNV behoefte ontstaan aan een procesevaluatie. Dit had ook te maken met het – vooral in 2007 – beperkte aantal aanvragen, de daling van het aantal aanvragen en het feit dat, met name vanuit de beoordelingscommissie, gesignaleerd werd dat in 2007 de gemiddelde kwaliteit van de aanvragen een dalende tendens vertoonde. Hierdoor kwam de vraag naar voren wat de achterliggende oorzaken hiervan zijn. Het ministerie van LNV heeft Bureau Bartels gevraagd om de procesevaluatie uit te voeren. In deze rapportage doen we verslag van de resultaten van deze evaluatie.

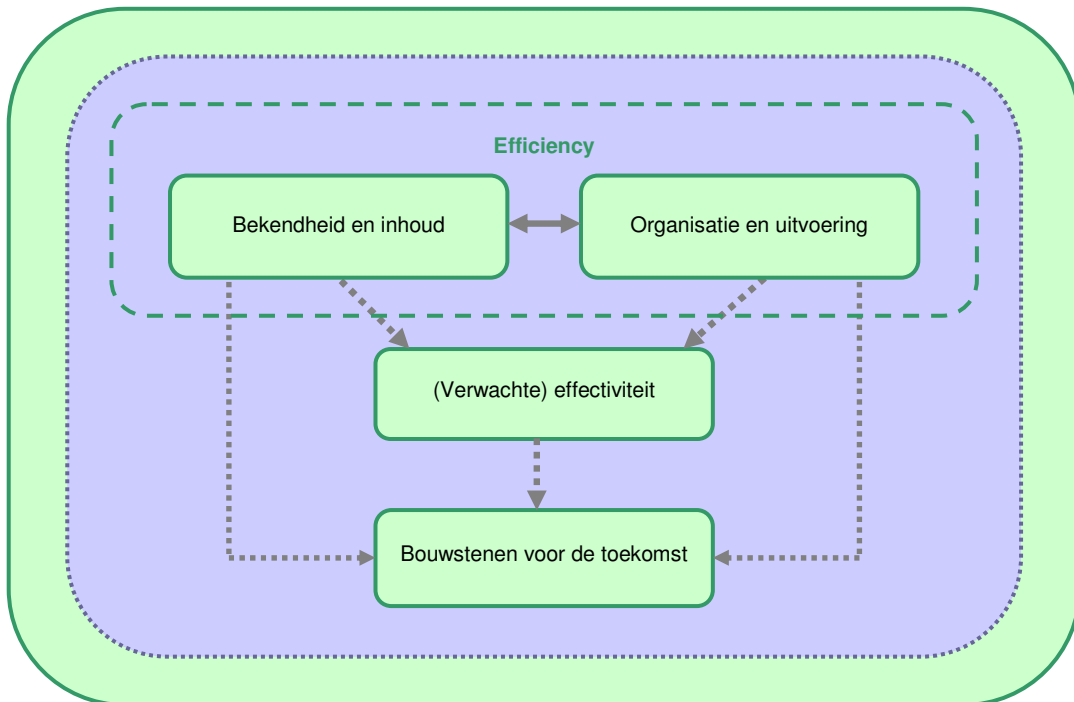
1.2 Doelstelling van de evaluatie

Op grond van datgene wat we in de voorgaande paragraaf besproken hebben, kunnen we de **centrale doelstelling** van de procesevaluatie kort en bondig als volgt formuleren:

Hoe kunnen de bekendheid en inhoud van de innovatieregeling intensieve veehouderij worden beoordeeld, hoe is de organisatie en uitvoering daarvan verlopen, wat zijn eerste indicaties over de (verwachte) effectiviteit en wat zijn belangrijke leerervaringen voor de toekomst?

Uit deze doelstelling blijkt in feite al dat in de procesevaluatie aan een **virtueel thema's** aandacht is geschonken. In het onderstaande schema hebben we deze thema's en hun onderlinge samenhang weergegeven.

Schema 1.1 Analyse kader voor procesevaluatie innovatieregeling intensieve veehouderij

Uit het bovenstaande volgt dus dat het bij de evaluatie primair om een **procesevaluatie** diende te gaan. De reden daarvoor was dat de innovatieregeling intensieve veehouderij nog niet zo lang loopt. Daarom viel bij voorbaat te verwachten dat de effecten van de gehonoreerde projecten op het moment van de procesevaluatie nog niet (volledig) uitgekristalliseerd zouden zijn. De (maximale) uitvoeringsperiode voor de gehonoreerde projecten bedraagt namelijk drie jaar. Hierdoor was een ruime meerderheid van deze projecten ten tijde van de procesevaluatie nog in uitvoering. Desalniettemin hebben we in deze evaluatie al wel enige aandacht besteed aan het vraagstuk van effectiviteit van de innovatieregeling. Daarbij zijn we bijvoorbeeld bij projectuitvoerders nagegaan welke effecten zij **verwachten** te realiseren met hun projecten.

Per thema hebben we verschillende onderzoeksvragen geformuleerd. In het onderstaande geven we in meer samenvattende zin weer wat daarbij per thema belangrijke **aandachtspunten in de evaluatie** zijn geweest.

- Bekendheid en inhoud**
- Voorlichting en communicatie rondom de innovatieregeling
  - Wijze waarop agrariërs op het spoor van de innovatieregeling komen
  - Beoordeling voorwaarden en criteria van de innovatieregeling
  - Consequenties van wijzigingen in modaliteiten innovatieregeling
  - Toegankelijkheid innovatieregeling voor doelgroep
- Organisatie en uitvoering**
- Ervaringen met aanvraagprocedure voor subsidie
  - Redenen voor afwijzen aanvragen
  - Aanwending budgetten/vrijval
  - Functioneren organisatie(structuur) rondom de innovatieregeling
  - Rol van (externe) adviseurs
  - Administratieve lasten
  - Eventuele knelpunten in de organisatie en uitvoering van de innovatieregeling
- (Verwachte) effectiviteit**

- Achtergronden voor beroep op innovatieregeling
- Positionering innovatieregeling t.o.v. alternatieve regelingen
- Ontwikkeling van aantal aanvragen en honoreringen innovatieregeling
- Bereik onder deelsegmenten van de intensieve veehouderij
- Betekenis subsidie voor projecten (doorgaan, kwaliteit, startmoment e.d.)
- Tussentijdse en nog te verwachten effecten van projecten
- (Verwachte) uitstralingseffecten

Bouwstenen voor de toekomst

- Toekomstige 'markt' voor en relevantie van innovatieregeling
- Mogelijke verbeterpunten voorlichting en communicatie
- Eventueel wenselijke aanpassingen in organisatie en uitvoering
- Te overwegen inhoudelijke bijstellingen innovatieregeling
- Kansen voor vergroten bereik innovatieregeling
- Mogelijkheden voor ondersteuning agrariërs bij projectontwikkeling
- Borging uitstralingseffecten
- Eventueel aanvullende (beleids)initiatieven voor stimulering innovaties intensieve veehouderij

In de volgende paragraaf zullen we aangeven welke activiteiten we ontplooid hebben om tot een beantwoording van de onderzoeksvragen te komen.

1.3 Aanpak procesevaluatie

Voor de uitvoering van de procesevaluatie hebben we een aantal verschillende activiteiten ontplooid. Allereerst is **deskresearch** verricht. We hebben daarbij uiteenlopende typen digitale en schriftelijke bronnen geanalyseerd. Voorbeelden hiervan zijn: voortgangsverslagen van de Dienst Regelingen (DR) over de innovatieregeling intensieve veehouderij, resultaten van beoordelingen van aanvragen door de beoordelingscommissie, teksten rondom de diverse openstellingen van de innovatieregeling, eerder uitgevoerde onderzoeken of evaluaties die relevant zijn voor de procesevaluatie, enzovoort. We hebben in de literatuurlijst een meer volledig overzicht opgenomen van de door ons geanalyseerde bronnen.

In de tweede plaats hebben we dertien **gesprekken** gevoerd met zogenaamde **sleutelpersonen** en direct betrokken vertegenwoordigers van de **Dienst Regelingen** (DR) van het ministerie van LNV. Tot de sleutelpersonen hebben we personen gerekend die op een meer overall niveau betrokken zijn (geweest) bij de innovatieregeling. Hierbij kan dan worden gedacht aan direct betrokken beleidsmedewerkers van het ministerie van LNV, leden van de beoordelingscommissie en vertegenwoordigers van brancheorganisaties. Vanuit DR hebben we gesprekken gevoerd met personen die een rol spelen bij de uitvoering van de innovatieregeling. In bijlage I staat weergegeven welke sleutelpersonen en vertegenwoordigers van DR door ons geconsulteerd zijn.

Ten derde hebben we in totaal vijf **gesprekken** gevoerd met **adviseurs** die in de afgelopen periode betrokken zijn geweest bij de innovatieregeling intensieve veehouderij. Het ging hierbij met name om adviseurs die een rol hebben gespeeld bij het aanvragen van de subsidie en (dus) het opstellen van het projectplan. We hebben deze adviseurs geselecteerd uit de gegevens zoals die bij DR beschikbaar waren. Alle vijf adviseurs die we hebben benaderd met het verzoek om medewerking te verlenen aan de procesevaluatie waren daartoe bereid.

Een vierde en (zeer) belangrijke onderzoeksgroep voor het veldwerk bestond uit agrariërs uit de doelgroep (intensieve veehouderij). We hebben daarbij zowel agrariërs – 17 in totaal – geconsulteerd die hun aanvraag voor de innovatieregeling gehonoreerd hebben gekregen als agrariërs – 11 in totaal – die hun aanvraag afgewezen zagen. In het navolgende spreken we wat deze typen agrariërs betreft respectievelijk van **deelnemers**

en **afgewezenen**. Net als voor de adviseurs hebben we de adresgegevens voor de verschillende deelsegmenten van agrariërs via DR verkregen. Uit deze bestanden hebben we vervolgens steekproeven getrokken.

Bij het samenstellen van deze steekproeven hebben we gelet op een **spreiding** over de verschillende **openstellingen**. Wat de afgewezenen betreft hebben we daarbij het accent enigszins op 2007 gelegd. De reden daarvoor is dat, zoals eerder vermeld, juist in dat jaar de kwaliteit (en kwantiteit) van de aanvragen te wensen overliet. Schema 1.2 geeft inzicht in de respons onder de deelnemers en afgewezenen.

Schema 1.2 Respons naar deelnemers en afgewezenen

Aspect	Deelnemers	Afgewezenen	Totaal
Brutosteekproef	27	24	51
- Contactpersoon na herhaalde pogingen niet bereikt	4	4	8
- Niet gebeld wegens behalen streefaantal	2	3	5
- Gegevens onjuist	2	1	3
Nettosteekproef	19	16	35
- Non-respons	2	5	7
Netto respons	17	11	28
Respons (relatief)	89%	69%	80%

Uit het bovenstaande schema blijkt dat de respons onder de agrariërs – zowel deelnemers als afgewezenen – als goed te bestempelen valt.

1.4 Opbouw van het rapport

De opbouw van het rapport volgt in grote lijnen de thema's van de procesevaluatie die we hierboven besproken hebben. In hoofdstuk 2 zullen we eerst in meer algemene zin ingaan op de innovatieregeling intensieve veehouderij. In dat hoofdstuk zullen we bijvoorbeeld inzicht geven in de inhoud van deze regeling en veranderingen die daarin in de afgelopen jaren zijn doorgevoerd. Ook schenken we in dat hoofdstuk aandacht aan de organisatie en uitvoering van deze regeling. In hoofdstuk 3 staat het thema 'bekendheid en inhoud' van de innovatieregeling intensieve veehouderij centraal. In de hoofdstukken 4 tot en met 6 komen respectievelijk de thema's 'organisatie en uitvoering', '(verwachte) effectiviteit' en 'bouwstenen voor de toekomst' aan bod.

2. INHOUD EN OPZET REGELING

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staat de inhoud en de opzet van de innovatieregeling voor de intensieve veehouderij centraal. Hiermee schetsen we in feite het bredere referentiekader voor een juiste interpretatie van de resultaten van de procesevaluatie die in de rapportage aan bod zullen komen. De opbouw van dit hoofdstuk is als volgt. In paragraaf 2.2 schetsen we eerst de achtergrond van de innovatieregeling voor de intensieve veehouderij. Vervolgens bespreken we in paragraaf 2.3 een aantal belangrijke kenmerken van deze regeling. In die paragraaf komt ook een aantal inhoudelijke wijzigingen van de regeling, zoals die in de afgelopen jaren doorgevoerd zijn, aan bod. Daarna verleggen we in paragraaf 2.4 de aandacht naar de organisatie en uitvoering van de innovatieregeling. We ronden dit hoofdstuk af met paragraaf 2.5 waarin kengetallen van de innovatieregeling centraal staan.

2.2 Achtergrond

Zowel in Europees als nationaal verband wordt steeds meer onderkend dat kennis en innovatie sleutelfactoren zijn voor het handhaven en versterken van de Europese en (daarmee) Nederlandse concurrentiepositie. Dit geldt niet alleen voor de industrie en dienstensector maar ook voor de land- en tuinbouwsector. Juist voor de Nederlandse situatie geldt dat deze sector van grote economische betekenis is. Daarnaast zijn er allerlei maatschappelijke ontwikkelingen gaande zoals toenemende aandacht voor kwaliteit en veiligheid van voedsel, dierenwelzijn en kwaliteit van natuur en landschap. Enerzijds wordt de land- en tuinbouwsector daardoor geconfronteerd met veranderende maatschappelijke eisen. Anderzijds komt in beleidsmatige zin steeds meer de vraag centraal te staan welke bijdragen de land- en tuinbouwsector kan leveren aan het realiseren van verschillende typen maatschappelijke doelstellingen.

Vanuit verschillende invalshoeken staat er dus een 'druk' op de land- en tuinbouwsector om te innoveren. In de Strategienota Innovatie van 2006 van het ministerie van LNV wordt dan ook geconstateerd dat innovatie en bedrijvigheid een 'hecht nieuw koppel' vormen. Het ministerie formuleert daarbij als ambitie om de sector te ondersteunen bij de innovatie-uitdagingen waarvoor de sector staat. In de afgelopen jaren heeft het ministerie van LNV dan ook instrumentarium ontwikkeld en ingezet om de sector op dit terrein te stimuleren en te ondersteunen. Aan de ene kant kan daarbij worden gedacht aan de rol die het ministerie speelt bij het ontwikkelen en verspreiden van kennis, bijvoorbeeld via het ondersteunen van onderzoeksprogramma's aan kennisinstellingen en het ontwikkelen van innovatieagenda's en -programma's. Aan de andere kant beschikt het ministerie ook over **bedrijfsgericht instrumentarium** waarmee in meer directe zin ondersteuning wordt geboden aan vernieuwingsprocessen binnen agrarische bedrijven.

De deelsector **intensieve veehouderij** heeft in het bijzonder ook te maken met bovenstaande trends. Zo spelen juist rondom dit deelsegment vaak discussies op het gebied van dierenwelzijn, milieu(belasting) en voedselkwaliteit en -veiligheid. Mede om deze reden is het innovatie-instrumentarium van het ministerie van LNV in de afgelopen jaren (ook) opengesteld voor de intensieve veehouderij. Daarbij kan een drietal typen instrumenten onderscheiden worden. In de eerste plaats kon het ministerie ondersteuning bieden aan **individuele veehouders** die een innovatieproject uit wilden voeren. Vanuit de 'Stimuleringsregeling innovatie, markt en concurrentiekracht' (zie hoofdstuk 1) konden in 2006 namelijk ook individuele innovatieprojecten vanuit de intensieve veehouderij voor subsidiëring in aanmerking komen. Ook met de nieuwe Regeling LNV-Subsidies bestaat die mogelijkheid, alleen is de module 'innovatieprojecten' waarmee individuele projecten kunnen worden ondersteund in 2007 niet opengesteld (in 2008 overigens wel).

In de tweede plaats heeft het ministerie in de afgelopen jaren instrumentarium ingezet gericht op het ondersteunen van **samenwerking bij innovatieprojecten**, waaronder de intensieve veehouderij. Zo konden in de 'Stimuleringsregeling innovatie, markt en concurrentiekracht' samenwerkingsprojecten vanuit de intensieve veehouderij worden ondersteund. Dit kon ook met de module 'Samenwerking bij innovatieprojecten' binnen de Regeling LNV-Subsidies die – als opvolger van de stimuleringsregeling – vanaf 2007 van kracht werd. De intensieve veehouderij vormt één van de deelsectoren waarvoor deze module in 2007 en 2008 opengesteld is.

In de derde plaats kan hier worden genoemd dat het ministerie van LNV in de afgelopen jaren via de 'Subsidieregeling demonstratie – en kennisoverdrachtsprojecten' (tot 2007) en de opvolger daarvan de 'Regeling LNV-subsidies' ook **demonstratieprojecten** heeft ondersteund. De intensieve veehouderij vormde daarbij één van de doelgroepen waarop deze regelingen zicht richtten.

In de navolgende paragrafen gaan we meer in detail in op de inhoud en uitvoering van de hierboven genoemde innovatieregelingen, voor zover die van toepassing zijn geweest voor de intensieve veehouderij. Daarbij zoomen we met name, zie ook hoofdstuk 1, in op de hierboven genoemde regelingen 'Stimuleringsregeling innovatie, markt en concurrentiekracht' en 'Samenwerking bij innovatieprojecten' zoals die in de periode 2005-2007 (onder andere) van toepassing waren voor de intensieve veehouderij. Voor het gemak duiden we beide regelingen in deze rapportage ook wel aan onder de samenvattende titel 'innovatieregeling intensieve veehouderij'.

2.3 Inhoud van de regeling

In deze paragraaf besteden we aandacht aan inhoudelijke aspecten van de regeling. In schema 2.1 vatten we een aantal belangrijke **modaliteiten** van de regeling samen. Het gaat daarbij om modaliteiten zoals die bij de openstelling in 2007 (het laatste jaar waarop deze evaluatie betrekking heeft) van kracht waren. In het navolgende zullen we de verschillende modaliteiten beknopt toelichten. Daarbij zullen we ook aangeven in hoeverre deze modaliteiten in de evaluatieperiode gewijzigd zijn.

Schema 2.1 Belangrijkste modaliteiten van de innovatieregeling intensieve veehouderij (openstelling 2007)

Modaliteit	Beschrijving
Doelgroep	Varkenshouderij, de pluimveesector (inclusief eenden en kalkoenen) en de konijnenhouderij Samenwerkende bedrijven
Ondersteuningspercentage	Het maximale subsidiepercentage bedraagt 35%
Maximale ondersteuning	De maximale subsidie bedraagt 500.000 euro
Subsidiabele kosten (voorbeelden)	Loonkosten, kosten eigen arbeid, aan derden verschuldigde kosten, aanschaf machines/apparatuur, investeringen in onroerende zaken, kosten voor facilitering samenwerkingsverband, enzovoort
Typen innovaties	<ul style="list-style-type: none"> - Nieuwe of verbeterde producten - Vernieuwing/verbetering productietechnologie - Verbetering organisatievorm - Vernieuwingen voor verkennen, ontwikkelen en onderhouden markten
Overige aspecten	Uitvoeringstermijn bedraagt maximaal 3 jaar Subsidiabele kosten moeten minimaal 10.000 euro bedragen

We zullen nu bovenstaand schema toelichten.

Doelgroep

In de verschillende openstellingen van de in paragraaf 2.2 genoemde regelingen heeft de minister van LNV elk jaar de doelgroepen binnen de landbouw en tuinbouw benoemd die voor subsidiëring in aanmerking kwamen. In elk van de jaren van de evaluatieperiode (2005-2007) maakte daarbij de intensieve veehouderij onderdeel uit van deze doelgroepen. Uit de openstellingsbesluiten blijkt dat de regeling in de jaren van 2005-2007 wel heeft gevarieerd voor wat betreft de subsectoren binnen de intensieve veehouderij die voor subsidie in aanmerking kwamen (zie tabel 2.1). Projecten in de varkens- en pluimveehouderij vielen wel in alle drie jaren onder de regeling.

Tabel 2.1 Subsectoren die voor subsidie in aanmerking kwamen (2005-2007)

Soort	2005	2006	2007
Pluimveehouders	X	X	X
Varkenshouders	X	X	X
Konijnenhouders		X	X
Geitenhouders		X	

Verder was het in 2005 en 2007, zoals eerder vermeld, alleen mogelijk om subsidie te verkrijgen voor **samenwerkingsprojecten** op het gebied van innovatie. In 2006 kon naast dit type projecten ook nog subsidie worden verkregen voor individuele intensieve veehouders die een innovatieproject uit wilden voeren. Dat in 2007 een dergelijke wijziging doorgevoerd werd had met twee oorzaken te maken. In de eerste plaats wordt vanaf 2007 qua financiering van de regeling 'Samenwerking bij innovatieprojecten' mede een beroep gedaan op Europese (POP) middelen. Samenwerkingsprojecten zijn binnen de Europese regelgeving relatief eenvoudiger of beter te implementeren dan ondersteuning van (projecten van) individuele ondernemingen. In de tweede plaats is sprake van een meer inhoudelijk argument. Dit argument bestaat er uit dat met samenwerking meer complexe en hoogwaardige innovaties kunnen worden aangepakt en dat (aldus) ook meer ondernemers in directe zin kunnen worden bereikt met de innovatieregeling.

Ondersteuningspercentage

In de openstelling van 2007 bedroeg het maximale subsidiepercentage voor samenwerkingsprojecten 35% van de subsidiabele kosten. In dit percentage hebben zich daarmee wel wijzigingen voorgedaan in de innovatieregeling. In de jaren 2005 en 2006 was dit percentage in de eerste plaats afhankelijk van de vraag of een aanvrager (of aanvragers) al dan niet bereid was (waren) om de resultaten van hun project na afloop breder te verspreiden. Indien deze bereidheid er was kon namelijk – op basis van Europese regelgeving voor staatssteun voor onderzoek en ontwikkeling – een hoger subsidiepercentage worden verstrekt dan zonder deze bereidheid. Zonder deze bereidheid tot diffusie van de projectresultaten bedroeg het maximale subsidiepercentage namelijk 25%. Indien een projectaanvrager (of aanvragers) wel bereid was (waren) tot kennisverspreiding na afloop van het project bedroeg het subsidiepercentage 50% voor de subsidiabele kosten tot 907.560 euro. Daarboven kwam het subsidiepercentage dan uit op 25%.

Maximale ondersteuning

Ook in het absolute maximum van de subsidie hebben zich in de afgelopen jaren een aantal wijzigingen voorgedaan. In 2007 bedroeg – zie schema 2.1 – dit maximum 500.000 euro. In 2005 en 2006 was het maximale subsidiebedrag met 1.134.450 euro beduidend hoger.

Subsidiabele kosten

In schema 2.1 hebben we een aantal voorbeelden opgenomen van typen kosten die in de openstelling van 2007 subsidiabel waren. In de opstellingen van de periode 2005-2007 hebben zich geen grote wijzigingen voorgedaan in de typen subsidiabele kosten.

Typen innovaties

Uit schema 2.1 blijkt dat in de openstelling van 2007 verschillende typen innovaties konden worden ondersteund. Ook in de voorgaande openstellingen was sprake van een dergelijke 'brede' vorm van ondersteuning van innovatieprojecten. In deze 'modaliteit' hebben zich dan ook geen belangrijke wijzigingen voorgedaan.

Overige aspecten

Een relevant kenmerk van de innovatieregeling is verder nog dat gehonoreerde innovatieprojecten binnen drie jaar moeten worden uitgevoerd. In deze voorwaarde hebben zich in de afgelopen jaren geen wijzigingen voorgedaan. Dat geldt ook voor de voorwaarde die betrekking heeft op de minimale financiële projectomvang. In de afgelopen jaren is hiervoor steeds een ondergrens van ongeveer 10.000 euro gehanteerd¹.

Hierboven hebben we in schema 2.1 inzicht gegeven in de formele voorwaarden waaraan projectaanvragen voor de innovatieregeling intensieve veehouderij moesten voldoen en welke wijzigingen zich daarin voorgedaan hebben. Ter afronding van deze paragraaf zullen we nu nog aandacht schenken aan de **selectiecriteria** die gehanteerd zijn voor de regeling. Voor de selectie van projecten wordt qua organisatie en uitvoering overigens gebruik gemaakt van een **tenderprocedure**. We komen daar in de volgende paragraaf nog op terug.

Voor de selectie – in feite dus 'ranking' – van projecten werden in de periode 2005-2007 in essentie de volgende **criteria** gehanteerd:

- I. Innovatief karakter van de projectaanvraag.
- II. Mate van economisch of technisch perspectief op toepassing in de praktijk.
- III. Mogelijke uitstralingseffecten naar andere ondernemingen.

Bovenstaande criteria zijn voor de evaluatieperiode 'constant' gebleven. In 2007 werden hieraan nog een tweetal criteria toegevoegd:

- IV. Mate waarin het project een duurzaam karakter heeft².
- V. Mate waarin de samenwerking meerwaarde heeft.

Bij de **ranking** van de projectaanvragen heeft de beoordelingscommissie het criterium innovativiteit wat zwaarder laten meewegen dan de twee andere criteria. Dit vanwege het feit dat deze commissie van mening was dat het eerste criterium, gelet op het karakter van de regeling, wat zwaarder zou moeten wegen.

In de praktijk werkt de beoordelingscommissie bij de ranking van de projectvoorstellen met **subcriteria** voor de verschillende hierboven genoemde criteria. In het navolgende schema hebben we deze subcriteria samengevat. Hierbij hebben we ons gebaseerd op de beoordelingskaarten (2005-2007).

---

¹ In 2005 en 2006: 9.076 euro en in 2007: 10.000 euro.

² In 2007 heeft het criterium duurzaamheid nog maar beperkt meegewogen, omdat hier nog geen concretere invulling aan gegeven was.

Schema 2.2 Onderverdeling selectiecriteria in subcriteria

Criteria	Subcriteria
I. Innovatief karakter	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Project is nieuw voor sector in Nederland of beoogt in buitenland ontwikkelde techniek in Nederland toe te passen of beoogt in andere sector ontwikkelde techniek toe te passen ▪ Project is echte stap voorwaarts ▪ Project heeft brede aanpak vanuit verschillende invalshoeken ▪ Project kenmerkt zich door een aanzienlijk financieel, technisch of organisatorisch risico
II. Economisch of technisch perspectief op toepassing praktijkschaal	<ul style="list-style-type: none"> ▪ De beoogde innovatie biedt duidelijk technisch of economisch perspectief ▪ Project heeft gezond uitvoeringsrisico en voldoende slaagkans ▪ Innovatie leidt naar verwachting tot praktijktoepassing ▪ Toepassing leidt tot groot netto economisch voordeel voor bedrijven ▪ Project geeft invulling aan maatschappelijke eisen t.a.v. ecologische, sociale en economische waarden (niet in 2007)
III. Uitstralingseffect voor toepassing door andere ondernemingen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mogelijkheid tot opschaling, navolgbaarheid en versterking concurrentiekracht ▪ Mate van samenwerking met partijen uit schakels van productiekolom of partijen daarbuiten
IV. Duurzaamheid (alleen in 2007)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Project leidt tot duurzaamheid op sociaal, ecologisch en economisch gebied.
V. Samenwerking (alleen in 2007)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Samenwerking heeft meerwaarde voor uitvoering (grotere slaagkans, meer perspectief en uitstraling) ▪ Samenwerking biedt uitzicht/zal leiden tot een meer structurele samenwerking binnen de sector ▪ Samenwerking versterkt internationale concurrentiekracht van ondernemers

2.4 Structuur organisatie en uitvoering

Beleidsmatig gezien is de directie Landbouw van het ministerie van LNV verantwoordelijk voor de innovatieregeling voor de intensieve veehouderij. De Dienst Regelingen (DR) draagt in opdracht van het ministerie zorg voor de feitelijke uitvoering van de regeling. Vanuit deze rol stelt de Dienst Regelingen dan ook periodiek voortgangsrapportages op. Ook heeft DR als taak om eventuele knelpunten in de inhoud dan wel de uitvoering van de regeling te signaleren en hiervoor mogelijke oplossingsrichtingen richting het ministerie aan te dragen.

Bij de uitvoering van de innovatieregeling kan een aantal aspecten of fasen worden onderscheiden. Het gaat hierbij achtereenvolgens om de bekendmaking en informatievoorziening, de aanvraag- en beoordelingsfase en de vaststellingsfase. We zullen nu deze fasen van de uitvoering kort de revue laten passeren.

Bekendmaking en informatievoorziening

Vanuit haar uitvoeringstaak verzorgt de Dienst Regelingen de voorlichting en communicatie rondom de innovatieregeling. Zo is in de afgelopen jaren de regeling bijvoorbeeld bekend gemaakt via het **LNV-Loket** (www.hetlnvloket.nl) en is er in de jaren 2005 en 2007 ook een **specifieke brochure** voor de regeling vervaardigd. In deze brochure is onder andere aangegeven welke typen projecten voor ondersteuning in aanmerking kwamen en hoe de aanvraag- en beoordelingsprocedure van de regeling verliep. Deze brochure is elk jaar aangepast aan de actuele situatie. De brochure was ook te downloaden via de website van het LNV-Loket.

Verder heeft DR voor de diverse openstellingen van de subsidieregeling **aanvraag-formulieren** voor de subsidie en **formulieren voor de vaststelling** van de subsidie – met bijbehorende **toelichtingen** – vervaardigd. Ook deze informatie is via de website van het LNV-Loket beschikbaar gesteld.

Om de regeling bekend te maken heeft de Dienst Regelingen ook **advertenties** laten plaatsen. Hiervoor werden onder meer algemene vakbladen gebruikt zoals 'Boerderij' en specifieke vakbladen.

Aanvraag- en beoordelingsfase

Bij de innovatieregeling voor de intensieve veehouderij is gewerkt met het systeem van **openstellingen**. Dit hield in dat de Dienst Regelingen bekend maakte in welke periode er subsidieaanvragen voor de regeling ingediend konden worden. De regeling is in de periode 2005-2007 in totaal drie keer opengesteld (in elk jaar één keer). Voor (potentiële) aanvragers bestaat de mogelijkheid om voorafgaand aan de definitieve aanvraag het projectidee (op bijvoorbeeld een A4tje) voor te leggen aan Dienst Regelingen. DR bekijkt dan of de aanvraag voldoet aan de formele voorwaarden van de regeling. Een inhoudelijke toets vindt dan nog niet plaats.

Bij de beoordeling van de subsidieaanvragen is gebruik gemaakt van een **tender-procedure**. Dit hield in dat de projecten die tijdens een openstelling ingediend waren, beoordeeld en gerankt werden op basis van de selectiecriteria (zie paragraaf 2.3). Projecten die op basis van deze criteria hoog genoeg scoorden konden – mits het budget toereikend was – gehonoreerd worden. Voor de beoordeling en ranking werd gebruik gemaakt van deskundigencommissies per deelsegment van de intensieve veehouderij en een beoordelingscommissie (zei verderop).

De aanvraag voor de subsidie moest worden gedaan via een aanvraagformulier. Zoals gezegd, kon dit formulier via het LNV-Loket worden verkregen. Hierbij was ook een machtigingsformulier beschikbaar waarmee de aanvrager een derde – vaak de betrokken adviseur – kon machtigen om de aanvraag te verzorgen. Verder in deze rapportage zullen we nog zien dat aanvragers in de praktijk inderdaad frequent een beroep op adviseurs hebben gedaan.

Voor het jaar 2007 zag de beoordelingsprocedure er als volgt uit³. Nadat aanvragen bij de Dienst Regelingen binnenkwamen vond er door de Dienst Regelingen allereerst een toets plaats of de aanvragen op een juiste wijze waren gedaan en volledig waren. Indien dat niet het geval was kreeg de betreffende aanvrager de mogelijkheid om binnen een vastgestelde termijn de ontbrekende informatie alsnog aan te vullen. DR deed een dergelijk verzoek schriftelijk aan de betreffende aanvragers.

Vervolgens verrichtte DR het nodige voorwerk om de aanvraag gereed te maken voor de beoordelingscommissie. Dit voorwerk bevatte een tweetal belangrijke activiteiten. In de eerste plaats werd door DR aan de hand van een checklist nagegaan of de aanvraag voldeed aan de **formele eisen** van de innovatieregeling. Hierbij werd bijvoorbeeld gecontroleerd of de aanvrager tot de doelgroep van de regeling behoorde, of de looptijd van het beoogde innovatieproject aan de regeling voldeed, of er sprake was van samenwerking en of het samenwerkingscontract voldeed aan de voorwaarden die aan samenwerking werden gesteld.

In de tweede plaats werd door DR – per aanvraag – een **samenvatting** vervaardigd, het zogenaamde beoordelingsmemorandum. In deze samenvatting werd onder andere een beschrijving gegeven van de aanvrager(s), de inhoud van het project en werd aangegeven welke informatie en gegevens de aanvraag bevatte die relevant waren voor de beoordelingcriteria (innovativiteit, perspectief, uitstralingseffect en in 2007 duurzaamheid en samenwerking). Ook werden de financiële gegevens van de aanvragen in een vast format gezet. DR – met name in de persoon van de secretaris van de deskundigen- en

³ In voorgaande jaren was overigens sprake van een beoordelingsprocedure die in grote lijnen overeenkwam met de procedure zoals die in 2007 werd gevolgd.

beoordelingscommissie – had ook de mogelijkheid om commentaar (op de onderbouwing) in de samenvatting op te nemen. Bijvoorbeeld indien bij de secretaris bekend was dat een projectvoorstel niet echt vernieuwend meer was (bijvoorbeeld omdat in andere projecten aan een min of meer vergelijkbare thematiek werd gewerkt). Hiernaar werd echter niet gestructureerd onderzoek gedaan. Veeleer ging het dan om informatie die al ‘spontaan’ bij DR (de secretaris) bekend was. Het memorandum werd bij DR vervolgens nog een keer getoetst door een andere DR-medewerker.

De samenvattingen van de projecten werden vervolgens enkele weken voor de vergaderingen van de deskundigencommissies naar de leden van deze commissies verstuurd. In 2007 waren er twee **deskundigencommissies** ingesteld, namelijk voor de varkenshouderij en voor de pluimveesector. Voor de konijnenhouderij was in dat jaar geen deskundigencommissie operationeel. De reden daarvoor was dat er in 2007 vanuit dit deelsegment geen aanvragen ingediend waren voor de innovatieregeling intensieve veehouderij. Een kenmerk van de deskundigencommissies is dat de samenstelling daarvan ‘geheim’ was (en nog steeds is). Een belangrijke reden daarvoor is dat LNV (en DR) daarmee wil voorkomen dat aanvragers eventueel ‘druk’ gaan uitoefenen op leden van deze commissies. In de beoordelingsprocedure is dan ook geen ruimte gereserveerd voor persoonlijke toelichting van de aanvragers op hun projectvoorstellen⁴. In de praktijk worden leden van de deskundigencommissies met name geworven vanuit kennisinstellingen, het ministerie van LNV en Productschappen.

De leden van de deskundigencommissies werd gevraagd om zelf voorafgaand aan de vergadering tot een beoordeling van de projecten te komen. Hiervoor stelde DR een format met de beoordelingcriteria beschikbaar. Verder stelde DR dus samenvattingen – beoordelingsmemoranda genaamd – beschikbaar. De leden van de deskundigencommissies kregen voorafgaand aan de vergadering dus **niet** de beschikking over de **volledige projectaanvragen**. De volledige aanvragen lagen wel tijdens de vergaderingen van de deskundigencommissies ter inzage. Leden van deze commissies konden deze dan inzien, bijvoorbeeld om nader inzicht te verkrijgen in de begroting van een projectaanvraag. Een belangrijke reden om de leden van de deskundigencommissies niet de volledige projectaanvragen te doen toekomen is om deze personen niet te veel te ‘belasten’ qua tijdsinzet. Dit zou bovendien kunnen leiden tot hogere uitvoeringskosten.

Tijdens de vergaderingen van de deskundigencommissies werden de projecten dan collectief besproken en kwam de deskundigencommissies tot een kwalitatieve beoordeling die resulteerde in een gezamenlijke beoordeling (in de vorm van een rapportcijfer) van de afzonderlijke beoordelingscriteria. Aan de hand daarvan kwam men dan tot een ‘overall’ beoordeling van de projectaanvragen. Aan de hand hiervan kon dus een ‘ranking’ van de projectaanvragen worden gemaakt. Vervolgens is de beoordeling en de ranking van de projectaanvragen vanuit de afzonderlijke deskundigencommissies dus aan de beoordelingscommissie beschikbaar gesteld.

Naast de deskundigencommissies was er dus in 2007 een **beoordelingscommissie** actief die voor de gehele ‘Regeling LNV-Subsidies’ – inclusief de varkenshouderij en de pluimveesector – DR adviseerde over welke projecten te honoreren dan wel af te wijzen. Doordat de gehele uitvoering van de innovatieregeling intensieve veehouderij aan DR gemandateerd is door het ministerie van LNV – inclusief het committeren van aanvragen – effectueerde DR het advies van de beoordelingscommissie in de praktijk. De beoordelingscommissie bestond in 2007 uit twee leden en werd aangevuld met één vertegenwoordiger vanuit elk van de deskundigencommissies. De secretarisrol werd vanuit DR ingevuld. In totaal bestond de beoordelingscommissie voor de intensieve veehouderij in 2007 uit vier personen (excl. vertegenwoordigers DR).

In de beoordelingscommissie werden alle projecten nogmaals langsgelopen. Daarbij betrok de commissie uiteraard de adviezen (ranking van de projectaanvragen) van de deskundigencommissies. Een specifieke rol van de beoordelingscommissie is bijvoorbeeld om de adviezen vanuit de afzonderlijke deskundigencommissies tegen elkaar af te

⁴ Een andere reden om aanvragers deze mogelijkheid niet te bieden is dat dit dan voor alle aanvragers zou moeten gelden waardoor de uitvoeringskosten toenemen.

wegen. Dit vanwege het feit dat er één gezamenlijk budget is voor de intensieve veehouderij. Over het algemeen volgde de beoordelingscommissie de adviezen van de deskundigencommissies. In 2007 heeft de beoordelingscommissie ook niet echt tot een afweging van de voorstellen tussen de varkenshouderij en de pluimveesector hoeven te komen. De reden daarvan was dat het aantal kwalitatief goede projectvoorstellen vanuit beide deelsegmenten vrij beperkt was. Hierdoor konden alle voorstellen die voldoende kwaliteit hadden worden gehonoreerd en bleef per saldo zelfs een aanzienlijk deel van het budget onbenut (zie ook paragraaf 2.5).

In de loop der jaren is in bovenstaande beoordelingsprocedure wel een aantal aanpassingen doorgevoerd. Zo is de beleidsdirectie Landbouw vanaf 2007 intensiever betrokken geraakt bij de selectie van de leden van de deskundigencommissies. Voor die tijd gebeurde de samenstelling primair door DR zelf. De reden voor deze meer intensieve bemoeienis vanuit het ministerie van LNV was dat het ministerie beschikt over een groot netwerk binnen de intensieve veehouderij en zodoende goed bekend is met deskundigen op dit terrein. Hierdoor kan men beter geschikte leden voor de commissie vinden. Een andere wijziging is dat tot 2007 de beoordelingscommissie aan de minister een advies gaf over het honoreren en afwijzen van projecten. In 2007 gebeurde dit niet en adviseerde de commissie hierover DR. DR kan dan op basis van een mandaat – dat ze overigens ook al voor 2007 had – een definitief besluit nemen over het honoreren dan wel afwijzen van projecten.

Vaststellingsfase

Na honorering van het project heeft de aanvrager de mogelijkheid om een verzoek om een voorschot te doen. Dit kan tot maximaal 80% van de toegezegde subsidie. De subsidiabele kosten moeten dan wel gemaakt en betaald zijn. Overigens is het voorschotregime sinds 2007 aangepast in verband met Europese regelgeving. Voor die tijd konden ook voorschotten worden aangevraagd zonder dat (een deel van) de subsidiabele kosten betaald waren.

Tijdens de uitvoering van de projecten hebben de aanvragers de verplichting om jaarlijks bij DR een tussenrapportage in te dienen waarin de voortgang van de projecten beschreven moet worden. Aan het eind van de uitvoeringsperiode kunnen de aanvragers aan DR het verzoek doen voor definitieve vaststelling van de subsidie. Hiervoor kan gebruik worden gemaakt van het vaststellingsformulier voor de innovatieregeling (inclusief het aanleveren van de bijbehorende stukken). Hieruit moet onder andere blijken dat het project conform de aanvraag uitgevoerd is. Het verzoek tot vaststelling van de subsidie moet binnen vier maanden na afronding van het project ingediend worden bij DR. Ten tijde van de evaluatie waren er – zie ook de navolgende paragraaf – nog maar nauwelijks projectuitvoerders die DR al hadden verzocht om tot een vaststelling van de subsidie te komen. Op zich is dit ook ‘verklaarbaar’ omdat de ‘oudste’ projecten – van de openstelling van 2005 – in december 2005 gecommiteerd zijn. Bij een uitvoeringsperiode van maximaal drie jaar en vier maanden voor indiening van het verzoek tot vaststelling van de subsidie betekent dit dat voor deze projecten de ‘kritische grens’ voor het indienen van dergelijke verzoeken nog niet overschreden was ten tijde van de evaluatie.

2.5 Kengetallen IIV-regeling

Tot slot van dit hoofdstuk besteden we aandacht aan een aantal kengetallen van de IIV-regeling. Als eerste geven we in tabel 2.2 een overzicht van het aantal aanvragen voor de regeling. Hieruit blijkt dat het aantal aanvragen in de loop van de jaren sterk is gedaald en dat (daardoor) het aantal aanvragen in met name 2007 laag uitvallen is.

Tabel 2.2 Aantal jaarlijkse aanvragen IIV-regeling

Openstelling	Aantal aanvragen
Openstelling 2005	53
Openstelling 2006	28
Openstelling 2007	18
Totaal	99

Bron: *Dienst Regelingen*

Uit de gesprekken met de sleutelpersonen en de adviseurs komen diverse oorzaken naar voren voor de daling van het aantal aanvragen en het daarmee gepaard gaande beperkte aantal toekenningen (in vooral 2007). In de eerste plaats wordt erop gewezen dat er in de jaren voor 2005 geen openstelling was voor de innovatieregeling. Hierdoor is er min of meer een 'stuwmeer' van aanvragen ontstaan die (vooral) in 2005 zijn ingediend en wellicht deels ook met een overloop naar de openstelling van 2006. Deze projecten lagen als het ware al bij de aanvragers 'op de plank'.

Een andere verklaring, voor met name de daling van 2006 op 2007, is mogelijk ook de aanscherping van de samenwerkingsvoorwaarden van de regeling. In 2006 konden zowel individuele als samenwerkingsprojecten worden ingediend terwijl de regeling in 2007 alleen nog openstond voor samenwerkingsprojecten. Dit betekende uitaard een inperking van de doelgroep. In de derde plaats was in de afgelopen jaren de economische situatie van de pluimvee- en varkenssector niet echt rooskleurig. Hierdoor bestond er bij diverse agrarische ondernemers ook minder animo om met innovatieprojecten aan de slag te gaan. Nog een andere reden die vooral door de adviseurs naar voren is gebracht, is dat in de loop der jaren het imago van IIV-regeling bij zowel adviseurs als ondernemers in zekere mate verslechterd is. Dit had te maken met oorzaken zoals:

- onduidelijkheid over de vraag wanneer een project voldoende innovatief is;
- de lage honoreringkans van projecten;
- de spanningen die voor een aanvraag moeten worden gepleegd in relatie tot de (vrij lage) honoreringkans.

Tot slot wordt – met name vanuit geraadpleegde adviseurs, vertegenwoordigers van brancheorganisaties en leden van de deskundigen- en beoordelingscommissie – nog als oorzaak aangedragen dat de IIV-regeling vrij onbekend is bij de doelgroep van intensieve veehouders. Dit heeft ook mede te maken met het feit dat deze regeling in de afgelopen jaren niet echt heel actief uitgedragen is. Dit wordt ook bevestigd vanuit een recente LEI studie (2008). Daarin wordt bijvoorbeeld geconstateerd dat brancheorganisaties hier in de afgelopen periode nog niet heel actief mee aan de slag zijn geweest. Verder wordt door de respondenten genoemd dat er rondom de IIV-regeling ook betrekkelijk weinig aandacht is besteed aan 'free publicity' en 'wervend voorlichtingsmateriaal'. Dit laatste punt wordt met name door de adviseurs naar voren gebracht.

In tabel 2.3 hebben we per openstelling en voor de gehele periode 2005-2007 een overzicht opgenomen van de beschikbare budgetten en de financiële omvang van de verplichtingen (op basis van de gehonoreerde aanvragen). We zien daaruit dat vooral in 2007 sprake is geweest van een aanzienlijke onderuitputting van het beschikbare budget.

Tabel 2.3 Financiële gegevens regeling (in euro)

	Beschikbaar	Verplichtingen
2005	3.000.000	3.000.000
2006	3.000.000	2.418.587
2007	3.300.000	1.168.853
Totaal	9.300.000	6.587.440

Bron: *Dienst Regelingen*

3. INHOUD EN BEKENDHEID

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op de inhoud en de bekendheid van de innovatieregeling voor de intensieve veehouderij. Daartoe geven we in paragraaf 3.2 eerst inzicht in de typen aanvragers die een beroep op de IIV-regeling hebben gedaan en een aantal kenmerken van de projectaanvragen. In paragraaf 3.3 staat de informatievoorziening rondom de IIV-regeling centraal. In paragraaf 3.4 komt de beoordeling van de modaliteiten van de IIV-regeling aan bod. We ronden dit hoofdstuk af met paragraaf 3.5 waarin we specifiek inzoomen op samenwerking bij innovatieprojecten.

3.2 Algemene kenmerken van de projectaanvragen

In tabel 3.1 is weergegeven vanuit welke deelsegmenten van de intensieve veehouderij in de afgelopen jaren aanvragen voor de IIV-regeling zijn ingediend. Daaruit blijkt dat de 'kopgroep' van aanvragers gevormd wordt door pluimvee- en varkenshouders. Daarnaast zijn er enkele samenwerkingsverbanden van verschillende soorten veehouders die een beroep hebben gedaan op de IIV-regeling. Vanuit het deelsegment konijnenhouders is maar een beperkt aantal aanvragen ingediend.

Tabel 3.1 Herkomst aanvragers

Soort	2005	2006	2007	Totaal
Pluimveehouders	22	12	6	40
Varkenshouders	23	12	5	40
Konijnenhouders	0	3	0	3
Gemengd	5	1	3	9
Onbekend	3	0	4	7
Totaal	53	28	18	99

Bron: *Dienst Regelingen*

In bijlage II is aangegeven uit welke deelsegmenten van de intensieve veehouderij deelnemers en afgewezenen afkomstig waren. Daaruit blijkt dat zowel bij de deelnemers als de afgewezenen de varkens- en de pluimveehouders domineren. De honoreringskansen van pluimveehouders en varkenshouders liggen dicht bij elkaar. Wat verder opvalt is dat zes van de negen voorstellen van gemengde aanvragers gehonoreerd werd. Dat is een opvallend hoog honoreringspercentage in vergelijking met de pluimveehouders en de varkenshouders.

DR heeft – voor de jaren 2005 en 2006 – geregistreerd in hoeverre er bij de aanvragen sprake was van samenwerking bij de aanvraag en/of bij de uitvoering van projecten. Voor 2007 is dit achterwege gebleven. Tabel 3.2 bevat daarom gegevens voor de jaren 2005 en 2006. Zoals we in het voorgaande hoofdstuk al hebben beschreven, gold voor de openstelling van 2005 dat er sprake moest zijn van samenwerking bij de uitvoering van innovatieprojecten. Hierbij mocht het overigens ook gaan om samenwerking met partners buiten de agrarische sector. We zien dan ook dat vrijwel alle aanvragen in dat jaar voldeden aan deze eis. In de openstelling van 2006 konden zowel individuele als samenwerkingsprojecten in aanmerking komen voor subsidie vanuit de IIV-regeling. Uit tabel 3.2 zien we dat het loslaten van de samenwerkingseis in 2006 duidelijk tot een ander patroon van aanvragen heeft geleid dan het jaar 2005. In 2006 was namelijk bij

nog geen kwart van de aanvragen sprake van samenwerking bij de uitvoering. Mogelijk dat hierbij deels sprake is van een 'inhaalslag' waarbij individuele projecten – die in 2005 niet ingediend konden worden – in 2006 ingediend zijn.

Tabel 3.2 Samenwerking bij aanvraag en uitvoering van innovatieprojecten (voor aanvragers)

Soort	2005 (N=53)	2006 (N=28)	2007
Samenwerking bij aanvraag	13	14	Niet geregistreerd
Samenwerking bij uitvoering	47	6	Niet geregistreerd

Bron: *Dienst Regelingen*

Tabel 3.3 bevat – voor de aanvragen van 2005 en 2006 – inzicht in de vraag in hoeverre er in de aanvragen sprake was van horizontale dan wel verticale samenwerking (bij de aanvraag en/of uitvoering). Het blijkt dat in de meeste samenwerkingsverbanden sprake was van verticale samenwerking. Hiermee wordt bedoeld dat er meerdere partijen uit de keten bij de betreffende projecten betrokken waren. Bij horizontale samenwerking gaat het dan om samenwerking tussen agrarische ondernemers onderling. In bijlage II is voor respectievelijk deelnemers en afgewezenen weergegeven in hoeverre er sprake was van horizontale dan wel verticale samenwerking. Daaruit komt naar voren dat zich geen significante verschillen voordoen tussen horizontale en verticale samenwerking. Of, anders geformuleerd, deze gegevens duiden er niet op dat er sprake was van duidelijke verschillen in honoreringskansen tussen horizontale en verticale samenwerkingsprojecten. Wel blijkt dat de honoreringskansen van projecten waarin zowel op het horizontale vlak als op het verticale vlak werd samengewerkt een grotere honoreringskans hebben.

Tabel 3.3 Typologie samenwerkingsverbanden aanvragers

Soort	2005	2006	2007
Horizontaal	2	4	Niet geregistreerd
Verticaal	32	7	Niet geregistreerd
Beiden	11	3	Niet geregistreerd
Onbekend	8	14	Niet geregistreerd

Bron: *Dienst Regelingen*

Zoals we in hoofdstuk 2 hebben gezien, kunnen voor de IIV-regeling verschillende typen innovatieprojecten voor subsidie in aanmerking komen. Daarbij gaat het om technische innovaties (product en/of procesgericht), organisatorische en marktinnovaties. Uit tabel 3.4 komt naar voren dat in de aanvragen voor de IIV-regeling vooral technische innovaties dominant zijn geweest. Daarentegen komen (puur) organisatorische en marktinnovaties maar in zeer beperkte mate voor. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat agrarische bedrijven vaak kleinschalig zijn qua aantal werknemers en (dus) organisatorische innovaties minder voor de hand liggen. Daarnaast speelt wellicht mee dat veel agrarische bedrijven niet direct zelf de markt betreden of bewerken maar veeleer als toeleverancier fungeren voor bijvoorbeeld de voedingsmiddelenindustrie waardoor marktinnovaties minder frequent voorkomen.

Tabel 3.4 Typologie innovatieprojecten aanvragers

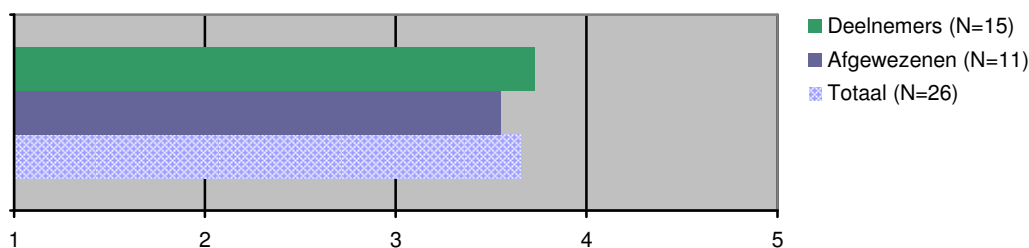
Soort	2005	2006	2007	Totaal
Technisch	25	13	6	44
Organisatorisch	1	1	1	3
Markt	2	3	0	5
Combi van technisch en markt	9	4	2	15
Combi van technisch en organisatorisch	4	3	2	9
Combi van markt en organisatorisch	4	4	0	8
Combi van alle drie	4	0	3	7
Onbekend	4	0	4	8

Bron: *Dienst Regelingen*

3.3 Bekendheid en informatievoorziening

In deze paragraaf gaan we in op de wijze waarop de IIV-regeling bekend wordt gemaakt en de informatievoorziening rondom deze regeling. In figuur 3.1 hebben we weergegeven hoe de geraadpleegde deelnemers en afgewezenen aankijken tegen de wijze waarop er – via sporen als het LNV-loket, persberichten en brochures – bekendheid wordt gegeven aan de IIV-regeling.

Figuur 3.1 Beoordeling wijze waarop er bekendheid wordt gegeven aan de IIV-regeling

Legenda:

- 1 = zeer slecht
- 2 = slecht
- 3 = neutraal
- 4 = goed
- 5 = zeer goed

Uit figuur 3.1 blijkt dat er onder de doelgroep over het algemeen tevredenheid bestaat over de wijze waarop er bekendheid aan de IIV-regeling wordt gegeven. Slechts enkele respondenten zijn daar niet te spreken over. Zo gaf een tweetal agrarische ondernemers aan dat zij de informatievoorziening niet eenduidig vonden. Zo gaf één van deze ondernemers aan dat hij op basis van deze informatievoorziening tot de doelgroep (intensieve veehouderij) leek te behoren maar dat dit na indiening toch niet het geval was. Verder noemden enkele respondenten dat zij via adviesbureaus op de hoogte waren gesteld van het bestaan van de IIV-regeling terwijl zij het beter en logischer zouden vinden indien zij direct zelf vanuit DR/LNV over de regeling zouden worden geïnformeerd (zonder de adviseurs als ‘tussenschakel’). Dit ook vanwege het feit dat de IIV-regeling ook voor hen bedoeld is. Eén geconsulteerde agrarische ondernemer gaf aan de informatie ontoegankelijk en onbegrijpelijk te vinden.

We zijn ook nagegaan in hoeverre zich (duidelijke) verschillen voordoen tussen deelnemers en afgewezenen ten aanzien van de beoordeling van de wijze waarop er bekendheid aan de IIV-regeling wordt gegeven. Dit bleek niet het geval te zijn.

We hebben de door ons ondervraagde agrarische ondernemers de vraag voorgelegd hoe zij aankijken tegen de bekendheid van de IIV-regeling in de intensieve veehouderij. Voor de uitkomsten op deze vraagstelling verwijzen we naar tabel 3.5 hieronder. Ruim een derde deel van de ondervraagden gaf aan dat deze regeling in hun optiek onvoldoende bekend is bij ondernemers uit de intensieve veehouderij. Als belangrijkste oorzaak hiervoor noemden deze ondervraagden dat veel agrarische ondernemers zich richten op hun core business – namelijk het verrichten van agrarische werkzaamheden – en zich daardoor minder bezighouden met subsidieregelingen. Zaken rondom subsidieregelingen worden dan ook dikwijls uitbesteed aan externe agrarische adviseurs en subsidieadviseurs. Opnieuw zijn de verschillen tussen de deelnemers en afgewezenen klein.

Tabel 3.5 Bekendheid IIV-regeling binnen de intensieve veehouderij

	Deelnemers (N=17)	Afgewezenen (N=11)	Totaal (N=28)
Voldoende bekend	53%	64%	57%
Onvoldoende bekend	35%	36%	36%
Weet niet	12%	0%	7%
Totaal	100%	100%	100%

Vanuit het merendeel van de gesprekken met sleutelpersonen en adviseurs wordt aangegeven dat de bekendheid van de IIV-regeling vrij beperkt is. Ook vanuit de betrokken brancheorganisaties wordt er niet echt heel actief – bijvoorbeeld op de website of in (vak)bladen en bijeenkomsten – aandacht geschonken aan het uitdragen van de IIV-regeling. Dit punt komt overigens ook naar voren uit een recente studie van het LEI (2008) over de IIV-regeling. Eén van de oorzaken hiervan is dat deze organisaties ook niet gevoed zijn met wervend voorlichtingsmateriaal over de regeling (bijvoorbeeld via DR) en ook niet geïnformeerd worden welke projecten er gehonoreerd zijn. Veelal horen vertegenwoordigers van betrokken brancheorganisaties ook vanuit hun achterban – bijvoorbeeld vanuit agrarische ondernemers die al dan niet met succes een beroep op de IIV-regeling hebben gedaan – weinig tot niets over de IIV-regeling. De IIV-regeling is per saldo dus niet een regeling die echt ‘leeft’ bij vertegenwoordigers van de intensieve veehouderij. Enerzijds heeft dat dus te maken met het gegeven dat ook vanuit de achterban nauwelijks of geen vragen of knelpunten richting de brancheorganisaties worden geventileerd. Anderzijds speelt ook het beperkte budget van de IIV-regeling, waardoor jaarlijks maar een zeer klein deel van de achterban bereikt kan worden, hierbij een rol.

Aanvragers kunnen op verschillende manieren op het spoor van de IIV-regeling komen. We hebben bij de door ons ondervraagde aanvragers geïnventariseerd welke kanalen in hun situatie een rol hebben gespeeld. Tabel 3.6 geeft een overzicht van deze kanalen en de frequentie waarmee ze door de respondenten genoemd zijn. Hierbij is een onderscheid gemaakt tussen deelnemers en afgewezenen. De meeste respondenten noemden daarbij meerdere informatiebronnen. Per saldo zijn de belangrijkste informatiebronnen geweest: het ministerie van LNV, de Dienst Regelingen/het LNV-Loket, externe adviseurs en de agrarische pers. Branche-/belangenorganisaties blijken hierbij (inderdaad) – zoals hierboven al geconstateerd – niet een heel prominente rol te spelen. Ongeveer één op de zes aanvragers noemt dit type organisaties als één van de informatiebronnen.

Tabel 3.6 Informatiebronnen die aanvragers op het spoor van de IIV-regeling hebben gezet

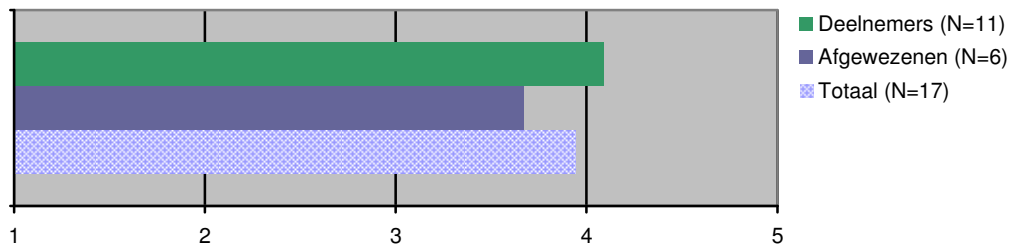
Bron	Deelnemers (N=17)	Afgewezenen (N=11)	Totaal (N=28)
Via het ministerie van LNV	6	4	10
Via het LNV-Loket	5	5	10
Via externe adviseur(s)	6	2	8
Via de Dienst Regelingen	4	3	7
Via agrarische vakbladen	3	3	6
Via een branche-/ belangenorganisatie	3	2	5
Via een ander bedrijf	1	1	2
Via accountant/ boekhouder	0	1	1
Via Syntens	0	1	1
Via subsidieforum	1	0	1

N.B. Respondenten konden meerdere antwoorden geven

Aan de aanvragers van de IIV-regeling is gevraagd of zij bekend zijn met het voorlichtingsmateriaal dat rondom deze regeling is opgesteld. Ongeveer tweederde deel van de ondervraagde deelnemers was hiermee bekend. Voor de ondervraagde afgewezenen viel deze bekendheid iets lager uit. Per saldo waren dus 17 van de 28 ondervraagden bekend met het voorlichtingsmateriaal. Als voorbeeld hiervan noemden twaalf respondenten de internetsite van het LNV-loket terwijl negen respondenten op het moment van het interview nog goed wisten hoe het aanvraagformulier en de toelichting daarop er uitgezien had.

In figuur 3.2 is aangegeven hoe aanvragers – die daarmee bekend waren – het voorlichtingsmateriaal rondom de IIV-regeling beoordelen. Geen van deze respondenten beoordeelde de kwaliteit van dit materiaal als (zeer) slecht. Over het algemeen wordt de kwaliteit van dit materiaal als goed beoordeeld door de betreffende aanvragers. Wel zijn de deelnemers daarover iets positiever dan de afgewezenen. Ook adviseurs beoordelen het voorlichtingsmateriaal gemiddeld als goed. Wel geven ze hierbij diverse malen aan dat het materiaal weinig wervend is en niet optimaal aansluit bij de doelgroep. Dit heeft er mee te maken dat het voorlichtingsmateriaal vrij formeel van aard is. In de brochure wordt bijvoorbeeld een opsomming gegeven van voorwaarden van de regeling. Het materiaal zou volgens deze adviseurs daarom meer gericht zijn op de adviseurs dan op de doelgroep zelf.

Figuur 3.2 Beoordeling kwaliteit voorlichtingsmateriaal IIV-regeling

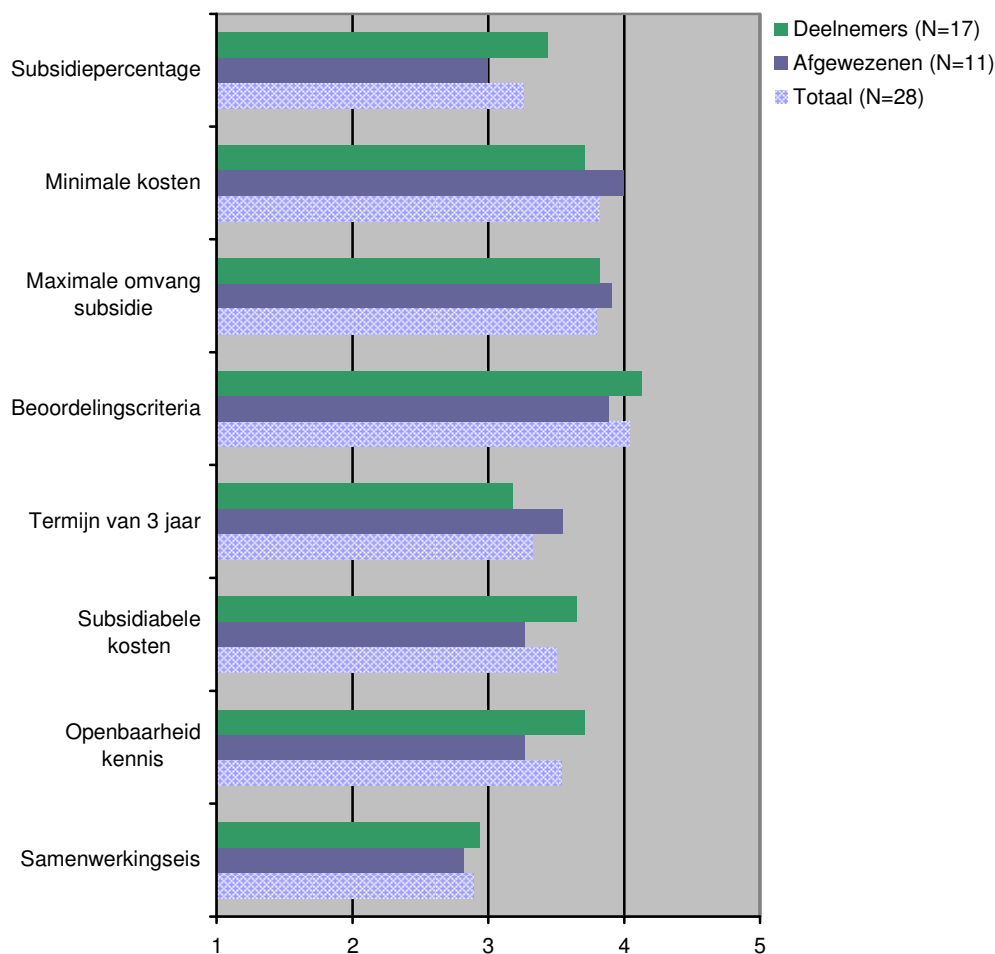
Legenda:
1 = zeer slecht
2 = slecht
3 = neutraal
4 = goed
5 = zeer goed

In de volgende paragraaf verleggen we de aandacht naar de beoordeling van de criteria van de IIV-regeling.

3.4 Modaliteiten IIV-regeling

Aan de IIV-regeling is een aantal criteria verbonden. In deze paragraaf beschouwen we de beoordeling van deze criteria door de doelgroep. Figuur 3.3 geeft bevat een samenvattend overzicht van de beoordeling van de verschillende kenmerken van de regeling – de zogenaamde **'modaliteiten'** van de regeling – vanuit de door ons onderzochte agrarische ondernemers.

Figuur 3.3 Beoordeling modaliteiten IIV-regeling door aanvragers

Legenda:

- 1 = zeer slecht
- 2 = slecht
- 3 = neutraal
- 4 = goed
- 5 = zeer goed

We zien over het algemeen een vrij consistente beoordeling van de modaliteiten door de doelgroep van agrarische ondernemers. Daarmee bedoelen we dat modaliteiten die relatief positief of negatief worden gewaardeerd door de deelnemers zo ook door afgewezenen worden gewaardeerd. Verder zien we dat geen enkele modaliteit echt slecht wordt beoordeeld. Alleen de samenwerkingseis – die bij de openstellingen van 2005 en 2007 gold – wordt neutraal tot licht negatief beoordeeld.

We zullen nu de afzonderlijke modaliteiten kort de revue laten passeren. De hoogte van het **subsidiepercentage** krijgt gemiddeld een neutrale tot licht positieve beoordeling vanuit de ondervraagde agrarische ondernemers. Daarbij is het zo dat de geraadpleegde deelnemers over het algemeen wat positiever zijn over dit percentage dan de geconsulteerde afgewezenen. Enkele respondenten gaven aan dat zij niet zozeer moeite hebben met het subsidiepercentage als wel met het feit dat niet alle projectkosten subsidiabel zijn maar alleen de directe kosten van de innovatieprojecten.

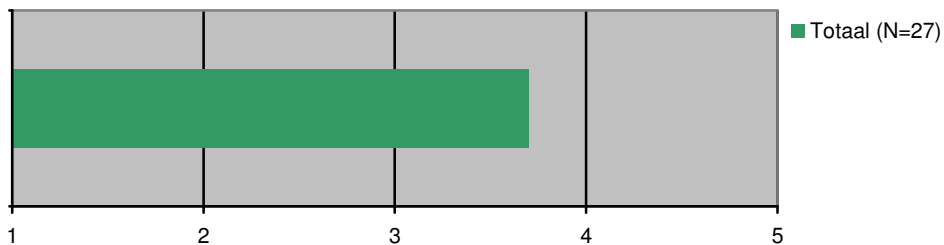
Over de omvang van de **minimale kosten** van 10.000 euro zijn de ondervraagden over het algemeen tevreden. Verschillende respondenten gaven aan dat het ook vanuit het perspectief van agrarische ondernemers geen zin heeft om voor financieel kleinschalige

innovatieprojecten aanvragen te doen. Dit vanwege het feit dat de kosten van de aanvraag en de daarvoor benodigde financiële administratie dan niet of nauwelijks opwegen tegen de subsidie. Ook meldden enkele agrarische ondernemers dat voor financieel kleinschalige innovatieprojecten andere instrumenten beschikbaar zijn zoals bijvoorbeeld innovatievouchers.

De respondenten zijn gemiddeld ook tevreden over de **maximale omvang** van de subsidie. In 2007 bedroeg dit 500.000 euro (in de jaren ervoor was dit hoger). Enkele respondenten brachten hierbij wel naar voren dat dit maximum bedrag met name voor een samenwerkingsverband – waarbij dikwijls sprake is van financieel meer omvangrijke projecten – wat ‘krap’ kan zijn. Anderzijds brachten diverse respondenten naar voren dat het verhogen van het maximumbedrag als belangrijk nadeel zou hebben dat minder aanvragen gehonoreerd kunnen worden. We hebben de respondenten overigens ook expliciet de vraag gesteld in hoeverre zij het maximumsubsidiebedrag voldoende achten voor een samenwerkingsverband bij een innovatieproject (zie figuur 3.4). Daaruit komt over het algemeen een redelijk positief beeld uit naar voren.

Figuur 3.4 Beoordeling maximum subsidiebedrag voor een samenwerkingsverband

Legenda:

- 1 = ruim onvoldoende
- 2 = onvoldoende
- 3 = neutraal
- 4 = voldoende
- 5 = ruim onvoldoende

Over de **criteria** voor de **beoordeling** van de projectaanvragen zijn de ondervraagden over het algemeen vrij positief. Dit geldt zowel voor de afgewezenen als de deelnemers. Wel plaatsen vijf afgewezenen hierbij enkele kanttekeningen. Bij deze personen bestaat onduidelijkheid over de vraag hoe er met de criteria wordt omgegaan bij de beoordeling. Deze respondenten zouden bijvoorbeeld graag willen weten of alle criteria even zwaar wegen. Ook vragen enkele afgewezenen zich af hoe objectief de leden van de beoordelingscommissie de criteria hanteren.

De **uitvoeringstermijn** van drie jaar leverde verdeelde reacties op. Een meerderheid van de respondenten beoordeelde dit als (ruim) voldoende. Daarbij betrokken enkele respondenten ook hun eigen ervaring dat de Dienst Regelingen hier flexibel mee omgaat indien daar goede redenen voor zijn. Zo hadden enkele respondenten van DR een aantal maanden uitstel gekregen voor de uitvoering van hun project. Daarentegen gaf een kwart van ondervraagden (zeven personen) aan dat zij drie jaar te kort vonden. Dit werd met name naar voren gebracht in de context van samenwerkingsprojecten. Deze respondenten wezen er op dat er juist bij dit soort projecten relatief veel doorlooptijd nodig is voor het voeren van overleg met betrokken partijen en het realiseren van consensus. Tevens werd aangegeven dat het verkrijgen van de benodigde vergunningen (zoals Hinderwet) vertraging voor het project kan betekenen.

Over **subsidiabele kosten** zijn de respondenten gemiddeld neutraal tot licht positief. Het belangrijkste bezwaar of knelpunt dat hierbij door enkele respondenten naar voren wordt gebracht, is dat alleen kosten van vernieuwende zaken voor subsidie in aanmerking

komen. Daarbij kan het discutabel zijn wat nu wel of niet vernieuwend is. Enkele respondenten merkten op dat hierdoor ook het gevaar bestaat dat bij verzoeken tot vaststelling van de subsidie 'onzekerheid' bestaat of DR uiteindelijk bepaalde opgevoerde kosten weg gaat strepen. Hierdoor bestaat op voorhand geen zekerheid over de uiteindelijke omvang van de subsidie en daarmee over de eigen bijdrage van de agrarische ondernemers (en hun partners).

Eén van de voorwaarden van de IIV-regeling is dat deelnemers direct na afloop van hun project de ontwikkelde kennis en informatie **openbaar moeten maken**. Een ruime meerderheid van de ondervraagden vindt dit op zich een goede en begrijpelijke voorwaarde. Diverse respondenten geven aan dat dit ook inherent is aan de inzet van overheidsmiddelen. Enkele ondervraagden merken op enthousiast te zijn over hun project en daarom ook graag zelf de resultaten wereldkundig willen maken. Ook noemen enkele respondenten dat het risico van het weglekken van kennis en het verliezen van concurrentievoordeel kan worden afgedekt doordat aanvragers hun innovaties kunnen beschermen door middel van patenten en octrooien. Verder zien enkele respondenten zichzelf als proef of pilot voor de hele sector. Via het innovatieproject kunnen zij op hun bedrijf experimenteren met bijvoorbeeld een nieuw stalconcept of een nieuw mest-systeem. Bij succes kunnen anderen dit overnemen en wanneer het geen succes wordt hebben deze deelnemers de subsidie als 'risicocompensatie'.

Een zestal respondenten is echter niet te spreken over de verplichting om direct na afloop van een innovatieproject de publiciteit te zoeken. Deze respondenten brengen naar voren dat een innovatieproject veel eigen geld, tijd en energie kost. Door vervolgens de resultaten na afloop van het project 'aan de grote klok te hangen' gaat het opgebouwde concurrentievoordeel direct weer verloren doordat concurrenten er 'mee aan de haal gaan'. Eén van deze respondenten noemt als 'oplossing' dat LNV deze eis zou moeten verzachten in die zin dat deelnemers verplicht worden om pas na een jaar de publiciteit te zoeken.

Bij de openstellingen van 2005 en 2007 gold dat alleen **samenwerkingsprojecten** voor subsidie in aanmerking kwamen. Van de 28 respondenten hadden twaalf personen geen moeite met deze eis. Deze respondenten wijzen er bijvoorbeeld op dat samenwerkende partijen elkaar aan kunnen vullen. Toch is het merendeel van de ondervraagden van mening dat samenwerking geen absolute eis zou moeten zijn in de IIV-regeling. Dit verklaart ook dat deze modaliteit relatief het laagst scoort (zie figuur 3.3). In de volgende paragraaf schenken we specifiek aandacht aan samenwerking bij innovatieprojecten in de intensieve veehouderij.

Ook in de gesprekken met sleutelpersonen en adviseurs hebben we aandacht geschonken aan de verschillende modaliteiten van de IIV-regeling. Enkele belangrijke bevindingen die hieruit naar voren komen zijn de volgende. Uit de gesprekken met de **adviseurs** blijkt dat ze overwegend positief zijn over de voorwaarden. Wel zijn er drie aspecten waarover enkele adviseurs negatief oordelen. In de eerste plaats heeft dit betrekking op het subsidiepercentage in 2007. Drie adviseurs zouden dit graag toch (weer) iets hoger zien zoals in 2005 en 2006. Twee adviseurs gaven aan dat zij bij projecten knelpunten hebben meegemaakt/of voorzien met de uitvoeringstermijn van drie jaar (zie redenen genoemd door aanvragers). Tot slot gaven twee adviseurs aan dat de eis tot samenwerking negatief wordt beoordeeld omdat er ook goede individuele projecten zijn waarvoor ondersteuning wenselijk is.

Ten aanzien van de geraadpleegde **sleutelpersonen** geldt dat zij zich kunnen vinden in de subsidiepercentages en de minimale en maximale bedragen. Daarnaast bestaat er onder de sleutelpersonen consistentie over de juistheid van de beoordelingscriteria. Wel geven enkele van hen aan dat de wijze waarop de criteria worden gehanteerd niet transparant is voor de aanvragende ondernemers. De termijn van drie jaar is volgens de sleutelpersonen lang genoeg. Enkele van hen geven aan dat er wel een zekere flexibiliteit moet zijn om, onder geldige redenen, projecten enkele maanden uitstel te

geven. Deze flexibiliteit blijkt er te zijn. Enkele projecten hebben uitstel gekregen. Verder is het openbaar maken van kennis geen probleem. De sleutelpersonen zien dit als een logisch gevolg van het gebruik van overheidsgeld. Bovendien kunnen ondernemers hun vondsten beschermen door patenten. De sleutelpersonen hebben er begrip voor dat LNV samenwerking door middel van de IIV-regeling stimuleert. Meerdere sleutelpersonen gaven aan dat innovatie in de intensieve veehouderij bijna nooit alleen plaatsvindt binnen een agrarische onderneming, zonder dat daar (op wat voor wijze dan ook) externe ondersteuning bij betrokken is. Volgens enkele sleutelpersonen zou een ondernemer op zich wel op individuele basis een aanvraag moeten kunnen indienen, maar dan moet de indiener wel goed duidelijk maken wat de plannen zijn en welke externe partijen daar een rol in spelen.

3.5 Samenwerking bij innovatieprojecten in de intensieve veehouderij

Zoals gezegd, gold in 2005 en 2007 voor aanvragers van de IIV-regeling een samenwerkingseis. In 2006 konden ook individuele ondernemers een aanvraag doen. In de praktijk is – ook bij de IIV-projecten – sprake van verschillende typen samenwerkingsverbanden. Enerzijds gaat het daarbij om horizontale samenwerking waarbij agrarische ondernemers samenwerken. Anderzijds zijn er ook projecten ondersteund waarbij sprake is van verticale samenwerking tussen meerdere schakels van de productieketen. Hierbij kan het bijvoorbeeld gaan om samenwerking tussen agrarische ondernemers en de diervoederindustrie of met slachterijen.

In de samenwerkingsprojecten van de IIV-regeling kan ook sprake zijn van samenwerking met partijen buiten de agrarische voedselketen. Een in de praktijk veel voorkomend voorbeeld hiervan bij de deelnemers aan de IIV-regeling zijn samenwerkingsverbanden tussen agrarische ondernemers, ingenieursbureaus en stallenbouwers. Met dit soort samenwerkingsverbanden worden bijvoorbeeld nieuwe stalconcepten ontwikkeld die duurzamer zijn, beter zijn vanuit het perspectief van dierenwelzijn, over een beter mestverwerkingsstelsel beschikken, et cetera. Een ander voorbeeld van samenwerking van de agrarische sector met partijen ‘van buiten’ is een samenwerkingsverband dat gericht is op de productie van biobrandstof. Daarbij wordt biobrandstof gemaakt van gedroogde mest en ander organisch materiaal zoals bermgras, stro en houtresten. Daarbij wordt bijvoorbeeld samengewerkt met partijen uit de energiesector.

Uit de gevoerde gesprekken blijkt dat agrarische ondernemers bij het ontwikkelen en uitvoeren van innovatieprojecten veelvuldig samenwerken. Ook agrarische ondernemers die een individuele aanvraag voor de IIV-regeling gehonoreerd hebben gekregen, doen in de praktijk vaak een beroep op andere partijen. Daarbij wordt bijvoorbeeld kennis – vanuit de WUR – en/of menskracht vanuit bijvoorbeeld stallenbouwers ingehuurd.

Van de 28 door ons ondervraagde aanvragers hebben zeven aanvragers een individuele aanvraag voor de IIV-regeling ingediend. Het gaat hier met name om aanvragers voor de openstelling van 2006. We hebben deze aanvragers de vraag voorgelegd of zij – indien dat nodig was geweest (in de openstelling van 2006) – er ook in geslaagd zouden zijn om als samenwerkingsverband een aanvraag in te dienen. Twee van deze (individuele) aanvragers twijfelen hier aan. Deze respondenten geven aan dat het veel tijd en moeite kost om agrarische bedrijven op één lijn te krijgen. Daarnaast denken beide respondenten dat andere (agrarische) ondernemers geen belangstelling gehad zouden hebben om in hun innovatieproject te investeren. De overige vijf individuele indieners denken dat het hen ook wel was gelukt om een min of meer vergelijkbaar project als samenwerkingsverband in te dienen.

Aan de geraadpleegde aanvragers die wel als samenwerkingsverband een aanvraag hebben gediend (21 respondenten) is gevraagd of zij achteraf gezien niet liever een individuele aanvraag hadden ingediend. Dit bleek voor twee van deze respondenten het geval te zijn. In beide gevallen ging het om aanvragers die hun verzoek tot subsidie uit de IIV-regeling afgewezen zagen. Zij noemden verschillende voordelen van een individuele aanvraag zoals dat in dat geval de projectaanvraag kwalitatief beter was geweest, dat de

aanvraag dan sneller opgesteld had kunnen worden dat er dan meer vaart gemaakt zou kunnen worden bij de uitvoering van het project en dat er dan minder 'gedoe' zou zijn geweest over de verdeling van de kosten en de subsidie.

De indieners uit 2007 (N=11) is gevraagd of zij het lastig vonden dat in dat jaar alleen samenwerkingsprojecten in aanmerking konden komen voor de IIV-regeling. Een tweetal van deze respondenten beantwoordde deze vraag in bevestigende zin. Zij noemden hiervoor meerdere redenen. Zo bleek het bij deze aanvragen lastig te zijn om overeenstemming te verkrijgen over de verdeling van de kosten en de financiering, om de taken te verdelen, om te bepalen wie de projectleiding op zich zou nemen en om een plan te vinden waarin iedereen zich inhoudelijk kon vinden.

Hoewel er uit de interviews met de aanvragers geen hele grote fricties op het gebied van samenwerking naar voren komen, geven 17 van de 28 respondenten aan dat in hun optiek in elke openstelling ook ruimte geboden zou moeten worden voor individuele aanvragen. Verschillende van deze respondenten wijzen er op dat het tot 'norm' verheffen van de samenwerkingseis er toe kan leiden dat er voor de aanvraag 'kunstmatige' of gekunstelde samenwerkingsverbanden worden opgezet.

4. ORGANISATIE EN UITVOERING

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staat de organisatie en uitvoering van de IIV-regeling centraal. Dit hoofdstuk kent de volgende opbouw. In paragraaf 4.2 besteden we aandacht aan de voorbereiding van de aanvraag. Het gaat dan onder andere om het initiatief tot het doen van een aanvraag en de mate waarin hierbij gebruik is gemaakt van externe ondersteuning. Daarna gaan we in paragraaf 4.3 in op de ervaringen met de aanvraagprocedure van de IIV-regeling. In paragraaf 4.4 besteden we in het bijzonder aandacht aan de ervaringen van aanvragers die met een afwijzing zijn geconfronteerd. De uitvoering van de ondersteunde projecten en de vaststelling van de subsidie komt in paragraaf 4.5 aan bod. In paragraaf 4.6 gaan we in op de administratieve lasten van de IIV-regeling. Tot slot geven we in paragraaf 4.7 een overzicht van veranderingen in de regeling die door aanvragers worden gewenst.

4.2 Voorbereiding van de aanvraag

Zoals gezegd, staat in deze paragraaf de voorbereidingsfase van de aanvraag centraal. Achtereenvolgens behandelen we het initiëren van de aanvraag, de rol van de externe adviseur en de positionering van de IIV-regeling ten opzichte van 'alternatieve' instrumenten.

Aan de aanvragers is gevraagd wie destijds het initiatief heeft genomen om de aanvraag in te dienen. De uitkomsten hiervan zijn opgenomen in tabel 4.1. In de optiek van de ondervraagde agrarische ondernemers zijn zij meestal zelf – al dan niet in de vorm van een samenwerkingsverband – initiatiefnemer geweest bij het aanvragen van de subsidie. In ongeveer één op de tien gevallen is volgens deze respondenten het initiatief van andere partijen gekomen. Bij deze laatste partijen gaat het om organisaties zoals subsidieadviseurs, kennisinstellingen en brancheorganisaties. Tussen deelnemers en afgewezenen doen zich – daar waar het gaat om het nemen van het initiatief tot de aanvraag – vrijwel geen verschillen voor.

Tabel 4.1 Initiatiefnemer aanvragen subsidie IIV-regeling

Initiatiefnemer	Deelnemers (N=17)	Afgewezenen (N=11)	Totaal aanvragers (N=28)
Agrariër/samenwerkingsverband	82%	82%	82%
Boekhouder/administratiekantoor	-	-	-
Overige adviseurs	12%	9%	11%
Niet bekend	6%	9%	7%
Totaal	100%	100%	100%

Vanuit de gesprekken met de adviseurs wordt aan het bovenstaande nog toegevoegd dat het regelmatig voorkomt dat intensieve veehouders vanuit hun 'partners' in de keten geprikkeld worden om met een innovatieproject aan de slag te gaan en daarvoor dan vervolgens ook subsidie aan te vragen. Volgens deze adviseurs komt het bij diverse projecten voor dat bijvoorbeeld een toeleverend bedrijf tot een bepaalde innovatie wil komen. De techniek en/of het proces wordt dan door dit bedrijf ontwikkeld waarbij de innovatie wordt toegepast op het bedrijf van de intensieve veehouder. De agrarische ondernemer brengt dan onder andere de praktijkkennis en de ervaringen met de vernieuwing in het project in. Enkele adviseurs constateren dat het daardoor soms lastig

kan zijn om aan de voorwaarde te voldoen dat een (samenwerkingsverband van) intensieve veehouder(s) als aanvrager moet fungeren. Dit omdat bij dergelijke projecten het zwaartepunt wat betreft inbreng van kennis en menskracht niet bij de intensieve veehouder(s) ligt maar bijvoorbeeld bij de toeleveranciers. Daardoor kan het in dergelijke project voor de aanvrager veehouder(s) lastig zijn om het project formeel te 'trekken' en daar – ook in financiële zin – verantwoordelijk voor te zijn richting DR.

Uit de gesprekken die we met de aanvragers van subsidie voor de IIV-regeling hebben gevoerd (N=28) is naar voren gekomen dat een ruime meerderheid van deze personen (71%) bij het indienen van de aanvraag een beroep op externe ondersteuning heeft gedaan. De overige aanvragers (29%) hadden hun aanvraag geheel zelfstandig opgesteld. De mate waarin geraadpleegde deelnemers en afgewezenen gebruik hebben gemaakt van externe ondersteuning was nagenoeg gelijk. Hoewel het gezien het beperkte aantal waarnemingen niet mogelijk is om hierover definitieve conclusies te trekken duiden deze cijfers er voornamelijk op dat de inzet van externe adviseurs de slaagkans in de praktijk daadwerkelijk vergroot heeft.

De motieven om externe deskundigheid in te schakelen zijn opgenomen in tabel 4.2. Twee motieven springen er daarbij bovenuit, namelijk de deskundigheid van de adviseur en de verwachting dat de slaagkans van de aanvraag vergroot zal worden door de inzet van externe adviseurs. Andere motieven die vrij frequent naar voren zijn gebracht, hebben betrekking op het gebrek aan tijd bij de aanvrager en de complexiteit van de aanvraag. Ongeveer één op de vijf geraadpleegde aanvragers gaf aan dat ook een motief om externe deskundigheid in te zetten gelegen was in het feit dat de adviseur er ook zelf baat bij had. Dit omdat voorzien was dat de adviseur ook zelf een rol zou spelen bij de uitvoering van het innovatieproject (en daar dus 'omzet' aan zou ontlenen). Of omdat de externe adviseur om de aanvraag op basis van no-cure-no-pay te doen. Ook vanuit de geraadpleegde adviseurs is naar voren gebracht dat er in de praktijk soms gewerkt wordt op basis van no-cure-no-pay.

Tabel 4.2 Motieven voor inzet externe ondersteuning bij aanvraag (meerdere antwoorden mogelijk)

Motief	Deelnemers (N=12)	Afgewezenen (N=8)	Totaal aanvragers (N=20)
Deskundigheid adviseur	79%	89%	83%
Verwacht hiermee hogere slaagkans aanvraag	71%	67%	70%
Gebrek aan tijd	50%	56%	52%
Aanvraag is te ingewikkeld	64%	22%	48%
Adviseur had hier zelf baat bij	14%	22%	17%

Van de aanvragers die voor de aanvraag van subsidie een beroep op externe deskundigheid had gedaan (N=20) gaf driekwart aan dat zij voor deze diensten hadden moeten betalen. Door de overige aanvragers, (een kwart) binnen deze groep, werd aangegeven dat dit niet of nauwelijks het geval was geweest. Bij deze laatste aanvragers had dat veelal te maken met het feit dat ook de betreffende adviseurs baat hadden bij een eventuele honorering van hun projectaanvraag.

Een vijftal ondervraagde aanvragers konden en/of wilden inzicht geven in de kosten die de externe adviseur in rekening had gebracht voor de ondersteuning bij het aanvragen van de subsidie. Deze kosten varieerden van 1.250 tot 10.000 euro. Gemiddeld kwamen deze kosten uit op ongeveer 5.000 euro.

De aanvragers waren over het algemeen positief over de rol van de adviseur bij het aanvragen van de subsidie. Dit blijkt uit het feit dat 17 van de 20 geraadpleegde aanvragers die een beroep op externe deskundigheid hadden gedaan de betreffende dienstverlening als goed tot zeer goed beoordeelden. Eén van deze aanvragers

beoordeelde deze dienstverlening als neutraal terwijl twee aanvragers (één deelnemer en één afgewezen) de betreffende dienstverlening het predicaat 'slecht' gaven. Dit had te maken met het slecht vertalen van het idee van de ondernemer naar het projectplan en een afstandelijke houding van de adviseur ten aanzien van het project.

We hebben aan de deelnemers ook de vraag voorgelegd of zij voorafgaand aan de aanvraag voor de IIV-regeling nog naar andere subsidiemogelijkheden hebben gezocht. Dit bleek bij ongeveer de helft van de deelnemers het geval te zijn. Het ging hierbij overwegend om **provinciale subsidies**. Daarnaast werd een enkele keer de WBSO genoemd en LEADER. De vraag naar **sterke en zwakke punten** van de IIV-regeling ten opzichte van dergelijke alternatieve regelingen bleek lastig te beantwoorden door de geraadpleegde agrarische ondernemers. Een tweetal respondenten bracht naar voren dat de provinciale regelingen qua aanvraag en administratieve voorwaarde eenvoudiger waren.

Van de elf geraadpleegde afgewezenen zijn zes aanvragers na hun afwijzing vanuit de IIV-regeling op zoek gegaan naar alternatieve financieringsmogelijkheden. De overige vijf respondenten deden dat niet of overwogen dit nog. Van de zes respondenten die op zoek gingen naar alternatieve financiering waren vier afgewezenen er op het moment van de evaluatie in geslaagd om alternatieve subsidie te verkrijgen. Het ging hierbij om provinciale subsidies (twee keer genoemd), de MIA/Vamil (één keer genoemd) en bankleningen (één keer genoemd). Vanuit de afgewezenen die op zoek waren gegaan naar alternatieve subsidie-instrumenten werd enkele malen aangegeven dat deze alternatieve regelingen eenvoudiger waren (minder papierwerk) en makkelijker te verkrijgen waren dan subsidie vanuit de IIV-regeling.

Door de adviseurs worden niet zozeer specifieke 'concurrenten' van de IIV-regeling genoemd. Wel wordt door enkele adviseurs aangegeven dat bijvoorbeeld toeleveranciers (zoals stallenbouwers) of 'afnemers' (zoals slachterijen) ook wel gebruik kunnen maken van de WBSO. Dit is een generieke fiscale regeling die – ook blijkens het aantal bedrijven dat een beroep op de WBSO doet – goed toegankelijk is voor het bedrijfsleven. Verder noemen de adviseurs dat er regelingen via SenterNovem lopen waarmee innovatieve projecten op het gebied van milieu en energie financieel kunnen worden ondersteund. Deze adviseurs brengen echter naar voren dat projecten uit de agrarische sector daarbij moeilijk aan bod komen omdat zij moeten concurreren met projecten uit andere sectoren (zoals de energiesector).

4.3 Aanvraagprocedure

Voordat we in deze paragraaf aandacht schenken aan de beoordeling van verschillende aspecten van de aanvraagprocedure van de IIV-regeling geven we in tabel 4.3 eerst inzicht in het honoreringspercentage in de diverse openstellingen.

Tabel 4.3 Honoreringspercentage per openstelling IIV-regeling

Openstelling	Aantal aanvragen	Aantal in behandeling genomen aanvragen*	Aantal gehonoreerde aanvragen	Honoreringskans behandelde aanvragen
Openstelling 2005	53	42	13	31%
Openstelling 2006	28	25	11	44%
Openstelling 2007	18	14	5	36%
Totaal	99	81	29	37%

* Onder niet in behandeling genomen aanvragen rekenen we ook ingetrokken aanvragen.

Bron: *Diverse jaarrapporten Dienst Regelingen*

Uit bovenstaande tabel blijkt dat het gemiddelde honoreringspercentage in de openstellingen van de periode 2005-2007 ongeveer uitkomt op één op de drie aanvragen. Dit percentage is (dus) niet bijzonder hoog te noemen. Voor de openstelling van 2005 speelde daarbij natuurlijk mee dat er sprake was van een vrij groot aantal aanvragen waardoor het potentiële beslag op het budget veel groter was dan het beschikbare budget. In de openstelling van 2005 viel er dus ook daadwerkelijk wat te beoordelen en te kiezen voor de deskundigen- en beoordelingscommissies. In de openstellingen van 2006 en (vooral) 2007 is dit echter sterk teruggelopen. Hiermee samenhangend konden deze commissies dan ook maar een beperkt aantal projecten honoreren (die voldoende kwaliteit hadden). Eerder hebben we dan ook al gezien dat met name voor 2007 het beschikbare budget voor de IIV-regeling niet meer volledig aangewend kon worden.

Een belangrijke bevinding uit bovenstaande tabel is overigens dat het honoreringspercentage in de verschillende openstellingen niet heel sterk gefluctueerd heeft. Wat dat aangaat vormt **vooral de terugloop in het aantal aanvragen** een belangrijke verklaring voor de recente onderbesteding van de beschikbare middelen van de IIV-regeling.

Zoals gezegd, wordt er bij de IIV-regeling gewerkt met zogenaamde openstellingen. Dit houdt in dat jaarlijks wordt vastgesteld of de regeling wordt opengesteld – en welke varianten daarvan⁵ – en, zo ja, in welke periodes aanvragen kunnen worden gedaan. In 2005 was de openstelling van 15 juli tot en met 31 augustus. In 2006 had de openstelling betrekking op de periode 10 mei tot en met 28 juni en in 2007 was er een openstelling van 15 mei tot en met 12 juli. Door twee van de geraadpleegde vijf adviseurs werd kenbaar gemaakt dat het lastig is als openstellingen rond de zomervakantie plaatsvinden. Dit omdat het in deze periode door vakanties lastig kan zijn om mensen te spreken of om informatie te verzamelen.

In tabel 4.4 geven we weer hoe de hierboven beschreven systematiek van openstellingen vanuit de doelgroep wordt gewaardeerd.

Tabel 4.4 Beoordeling systeem van openstellingen door doelgroep

Beoordeling	Deelnemers (N=16)	Afgewezenen (N=11)	Totaal aanvragers (N=27) ⁶
(Zeer) goed	62%	55%	59%
Neutraal	13%	9%	11%
(Zeer) slecht	25%	36%	30%
Totaal	100%	100%	100%

Een meerderheid van de geraadpleegde agrarische ondernemers blijkt het systeem van openstellingen positief te waarderen. Als argumenten hiervoor worden genoemd dat het duidelijkheid creëert richting aanvragers, dat het een 'stok achter de deur' kan vormen om aanvragen in te dienen en dat het voor de beoordelingscommissie makkelijker is om projecten met elkaar te kunnen vergelijken zodat ook de beste projecten ondersteund worden. Desalniettemin is toch een behoorlijk deel van de aanvragers (bijna eenderde deel) negatief over de systematiek van openstellingen. Deze groep geeft de voorkeur aan een continue openstelling zodat het mogelijk wordt om bij een innovatief idee meteen financiering aan te vragen zonder daarvoor te moeten wachten tot de IIV-regeling open gaat. Hierdoor zou in de optiek van deze aanvragers beter ingespeeld kunnen worden op marktkansen.

Ook door de adviseurs wordt wisselend gedacht over het systeem van openstellingen.

⁵ Voor individuele en/of samenwerkingsprojecten op het gebied van innovatie.

⁶ Het aantal waarnemingen kan lager zijn dan 28 omdat we de respondenten die geen mening hadden buiten beschouwing hebben gelaten (geldt ook voor andere tabellen).

Aan de ene kant creëert het duidelijkheid wanneer kan worden ingediend. Aan de andere kant brengen ook adviseurs naar voren dat innovatieve ideeën zich niet aan een vast tijdpad houden en het hele jaar voor kunnen komen. Sinds de openstelling van 2008 is het vanwege aanscherping van Europese regelgeving niet meer geoorloofd om voorafgaand aan de beschikking met een innovatieproject te starten. Enkele adviseurs geven aan dat door het systeem van openstellingen hiervan een belemmerende werking kan uitgaan omdat een ondernemer toch al vaak met de voorbereiding van een project (en dus het maken van kosten) wil beginnen. Door de nieuwe regels vallen dit soort projecten dan feitelijk buiten de boot.

Voor tweederde deel van de aanvragers (66%) was het vooraf voldoende duidelijk hoe de aanvraag- en beoordelingsprocedure zou verlopen. Voor ongeveer één op de vijf aanvragers (19%) was dit niet duidelijk, zonder dat dit voor hen echt een probleem was. Dit omdat zij de aanvraag toch vooral aan de externe adviseur overlieten. Voor een viertal aanvragers (15%) was deze procedure ook niet duidelijk waarbij deze personen dit ook zelf als lastig ervaren hebben. Hierbij werd een tweetal aspecten van onduidelijkheid naar voren gebracht.

In de eerste plaats noemden deze aanvragers de selectiecriteria. Hiermee werd dan niet zozeer de formele criteria bedoeld, zoals innovativiteit, perspectief en uitstraling. Meer had dit betrekking op de vraag wat de beoordelingscommissie als innovatief ervaart, welke thema's zij daarbij relevant acht en hoe 'nieuw' een idee moet zijn ten opzichte van al bestaande projecten of initiatieven. Dit punt en bijbehorende aspecten wordt ook in sterke mate vanuit de adviseurs onderschreven. De adviseurs zouden graag vooraf willen weten rondom welke thema's de commissie projecten 'zoekt'. Bij enkele adviseurs bestaat de indruk dat er een soort 'politieke agenda' bestaat welke projecten prioritair zijn. Daarnaast vinden ook de adviseurs het lastig om te bepalen of een project voldoende nieuw is of al ergens wordt – of gaat worden – toegepast. Inzicht hierin kan voorkomen dat er voor niks veel werk wordt verricht. Bovenstaand probleem wordt door de adviseurs dan ook als één van de verklaringen gezien (zie ook paragraaf 2.5) voor de terugloop van het aantal aanvragen in de loop der jaren.

Een tweede aspect dat door één van deze vier aanvragers naar voren werd gebracht had betrekking op onduidelijkheid rondom het tijdpad van de beoordeling. Voor deze persoon was het op voorhand niet duidelijk wanneer hij uitsluitel zou krijgen over de vraag of zijn aanvraag al dan niet gehonoreerd was.

We zijn in de evaluatie ook nog nagegaan of het voor de doelgroep van te voren **duidelijk** was op grond van **welke criteria** de projectaanvragen beoordeeld zouden worden. Dit bleek voor bijna tweederde deel van de ondervraagde aanvragers het geval te zijn. Voor bijna één op de vijf aanvragers was dat niet het geval maar ook niet echt een probleem omdat de aanvraag toch vooral via de externe adviseur verliep. Eveneens bijna één op de vijf aanvragers wist van te voren niet goed op grond van welke criteria hun projectaanvragen beoordeeld zouden worden.

We hebben – aan de aanvragers die bekend waren met de selectiecriteria van de IIV-regeling – de vraag voorgelegd of zij deze criteria **voldoende duidelijk** vinden. Deze duidelijkheid werd door al deze aanvragers als goed bestempeld.

Ongeveer een derde deel van de geraadpleegde aanvragers – die bekend waren met de criteria – vonden het lastig om bij hun projectaanvraag aan de criteria te voldoen. Deze personen brachten onder andere naar voren dat het lastig is om samenwerking te vinden en vorm te geven en om te bepalen of een project als innovatief wordt gezien. Afgewezenen bleken over het algemeen meer moeite met de criteria te hebben dan deelnemers. Ongeveer een derde deel van deze respondenten had hierbij destijds geen knelpunten ondervonden. Voor eveneens bijna een derde deel gold dat zij het voldoen aan de criteria niet echt lastig vonden maar ook niet echt eenvoudig.

In tabel 4.5 geven we de gemiddelde beoordelingen weer van de aanvragers voor diverse aspecten van de aanvraag- en beoordelingsprocedure. Hieruit blijkt dat deze

aspecten gemiddeld gezien maar met een kleine voldoende worden gewaardeerd. We zien wel dat deelnemers beduidend meer tevreden zijn dan de afgewezenen.

Wat de **hoeveelheid aan te leveren gegevens** betreft vinden de deelnemers dit vaak redelijk veel. Diverse deelnemers geven echter wel aan dat dit ook wel logisch is voor een subsidieregeling. De afgewezenen hebben meer moeite met de hoeveelheid aan te leveren gegevens. Dit heeft er waarschijnlijk ook mee te maken dat er inspanningen zijn gepleegd die uiteindelijk niet in een subsidie hebben geresulteerd.

Deelnemers blijken over het algemeen duidelijk meer tevreden over de **doorlooptijd** van de **beoordelingsprocedure** te zijn dan afgewezenen. Verschillende afgewezenen hebben dan ook aangegeven dat zij graag een versnelling van deze procedure zouden zien. Ook vanuit enkele adviseurs wordt er op gewezen dat het in de praktijk – mede door het systeem van openstellingen – lang kan duren voordat er daadwerkelijk groen licht is voor een project vanaf het indienen van een aanvraag.

De communicatie met DR rondom de aanvraag wordt door zowel deelnemers als afgewezenen met een (ruime) voldoende beoordeeld. Ook hier zijn de deelnemers echter wel weer positiever dan de afgewezenen. Persoonlijke contacten met DR worden over het algemeen als goed ervaren. In dit verband geven enkele respondenten, die alleen schriftelijk contact met DR hebben gehad, dan ook aan dat zij dit als minder prettig hebben ervaren. Deze personen zouden liever gezien hebben dat er ook persoonlijk contact was geweest. Enkele respondenten brengen naar voren dat hun vragen aan DR niet altijd duidelijk beantwoord zijn (zoals het declareren van eigen uren).

Tabel 4.5 Beoordeling aspecten aanvraag- en beoordelingsprocedure (in gemiddeld rapportcijfer)

	Deelnemers	Afgewezenen	Totaal aanvragers
Hoeveelheid aan te leveren gegevens	6,5 (N=14)	5,4 (N=11)	6,0 (N=25)
Doorlooptijd van beoordelingsprocedure	6,7 (N=12)	5,8 (N=10)	6,3 (N=22)
Communicatie rondom aanvraag/beoordelingen door Dienst Regelingen	7,2 (N=14)	6,0 (N=7)	6,8 (N=21)

Legenda:

1 = zeer slecht

10 = zeer goed

Vanuit de adviseurs wordt het wenselijk geacht om van te voren vanuit DR meer inzicht te verkrijgen in de slaagkans van een projectidee. Weliswaar is er een quickscan van een projectidee mogelijk maar enkele adviseurs vinden dat dit teveel een formele check is (bijvoorbeeld toetsen of er wel sprake is van een samenwerkingsverband). Deze adviseurs zouden liever ook een wat meer inhoudelijke beoordeling zien waarbij DR bijvoorbeeld aangeeft of een projectidee voldoende innovatief is en van te voren checkt of er niet al andere ‘concurrerende’ of lopende projecten spelen waardoor de honoringskans van een projectaanvraag klein is.

We hebben de aanvragers de vraag gesteld hoeveel **tijd zij zelf** – eventueel in aanvulling op de inspanningen van de externe adviseur – besteed hebben aan het opstellen van hun aanvraag voor de IIV-regeling. Hieruit kwam naar voren dat de deelnemers gemiddeld 45 uur kwijt waren. Voor de afgewezenen kwam dit op 50 uur.

Bezien we de ‘overall’ beoordeling van de geraadpleegde agrarische ondernemers van de aanvraagprocedure (tabel 4.6) dan blijkt dat iets meer dan de helft van deze personen deze procedure als (zeer) lastig heeft ervaren. De knelpunten die hierbij naar voren worden gebracht, blijken per saldo vooral te maken te hebben met het **‘op papier krijgen’ van het plan**. Zo wordt het schrijven van een uitgebreid projectplan met inhoud en doelstellingen als lastig ervaren (twaalf keer genoemd). Hieraan gerelateerd wordt veelvuldig (tien keer) aangegeven dat het gewoon lastig is om de innovatieve ideeën op

papier te zetten mede omdat men niet gewend is dit te doen (tien keer genoemd). Ook zaken als de financiële onderbouwing van het plan qua kosten en financiering wordt als lastig ervaren (zes keer genoemd). Meer in het algemeen wordt de hoeveelheid gegevens die gevraagd wordt als lastig ervaren (tien keer genoemd).

Tabel 4.6 Beoordeling aanvraagprocedure

	Deelnemers (N=16)	Afgewezenen (N=10)	Totaal aanvragers (N=26)
(Zeer) lastig	56%	50%	54%
Neutraal	13%	10%	12%
(Zeer) eenvoudig	31%	40%	34%
Totaal	100%	100%	100%

Aanvullend op het voorgaande hebben we aan de aanvragers gevraagd of zij nog andere knelpunten rondom de aanvraagprocedure hebben ervaren. Circa tweederde deel van de **deelnemers** noemde hierbij geen aanvullende knelpunten. Voor eenderde deel was dit wel het geval. De volgende knelpunten werden genoemd:

- Het is vooraf lastig om goed zicht te krijgen op de vraag welke kosten declarabel zijn (twee keer genoemd).
- Eigen uren waren niet declarabel en uren van een 'dure adviseur' wel (één keer genoemd).
- Economisch perspectief is lastig aan te geven. Door het niet aan te geven (omdat het deels nog onbekend is) werd bij DR de suggestie gewekt dat het project niet (economisch) relevant is. Door het wel aan te geven werd bij DR de suggestie gewekt dat er geen risico aan het project zit, waardoor subsidie niet nodig is (één keer genoemd).
- Hoeveelheid aan te leveren informatie en de gedetailleerdheid hiervan (prognoses) is overtrokken omdat in voorfase nog niet alles duidelijk is (drie keer genoemd).

Van de **afgewezenen** heeft circa tweederde deel van de respondenten aanvullende knelpunten ervaren. De volgende aanvullende knelpunten werden hierbij genoemd:

- Criteria waren vooraf niet duidelijk of bleken door de commissie toch anders te zijn geïnterpreteerd (drie keer genoemd).
- De voorwaarden zijn onduidelijk (ene keer viel men onder melkvee, ander keer onder intensieve veehouderij) (één keer genoemd).
- Grote hoeveelheid aan te leveren gegevens en de gedetailleerdheid hiervan (twee keer genoemd).
- Procedure duurt erg lang (één keer genoemd).
- Er wordt te veel belang gehecht aan een 'gelikte' aanvraag van adviesbureaus terwijl aanvragen van agrariërs met dezelfde inhoud maar in een andere vorm eerder als slecht worden beoordeeld. (één keer genoemd).

Door de **adviseurs** wordt, naast de knelpunten die eerder in deze paragraaf al naar voren zijn gebracht, nog genoemd dat:

- Het opvoeren van loonkosten van een directeur lastig kan zijn (twee keer genoemd).
- Eigen arbeidskosten ondernemer in eenmanszaak zouden niet subsidiabel zijn. In geval van een BV zou probleem niet spelen (één keer genoemd).
- Indruk bestaat dat de deskundigencommissie niet het hele voorstel ziet, maar dat DR een vertaalslag (samenvatting) maakt. Hierdoor komt objectiviteit onder druk te staan (één keer genoemd).
- Beoordeling is een 'black box' omdat er geen mogelijkheid voor direct contact met deskundigen bestaat (twee keer genoemd).

4.4 Ervaringen met afwijzingen

In deze paragraaf komen de ervaringen van de agrarische ondernemers met een afgewezen aanvraag aan bod. We gaan achtereenvolgens in op de motieven voor afwijzing, de kwaliteit van het plan en de ervaringen met een eventueel bezwaar.

Van de elf geraadpleegde afgewezenen gaven tien personen aan dat de redenen voor afwijzing van hun aanvraag in voldoende mate aan hun is doorgegeven. Dit wordt ook onderschreven vanuit een door ons uitgevoerde analyse van een aantal projectdossiers bij DR. Daaruit bleek namelijk dat in de afwijzingsbrief ook onderbouwd wordt waarom de aanvraag afgewezen is. In de dossiers die we hebben bestudeerd ging het om een toelichting van circa een half tot één A-4tje.

We hebben ook aan de door ons ondervraagde afgewezenen gevraagd wat de redenen voor afwijzing waren. Acht van deze respondenten konden hierin inzicht geven (zie tabel 4.7). Uit deze tabel blijkt dat de belangrijkste afwijzingsgrond was dat de beoordelingscommissie van mening was dat het betreffende projectidee te weinig innovatief was. Soms werd dit nader onderbouwd richting de aanvragers door te wijzen op een al bestaand – min of meer vergelijkbaar – project of initiatief.

Tabel 4.7 Motieven voor afwijzing volgens afgewezenen

Motieven voor afwijzing	Aantal keer genoemd
Te weinig innovatief	(4 keer genoemd)
Idee wordt al toegepast	(2 keer genoemd)
Behoort niet tot doelgroep (kalverhouderij)	(1 keer genoemd)
In project werd bepaalde deskundigheid gemist	(1 keer genoemd)
Maatschappelijk belang onduidelijk	(1 keer genoemd)
Te commercieel	(1 keer genoemd)
Economische perspectief onduidelijk	(1 keer genoemd)
Geen sprake van echte samenwerking	(1 keer genoemd)

Een meerderheid van de geraadpleegde afgewezenen (acht van de elf) was het niet eens met de motivering om het project af te wijzen. Zo waren – daar waar dit speelde – de afgewezenen het niet eens met de constatering van de beoordelingscommissie dat de innovativiteit van hun projectaanvraag te laag zou zijn. Deze aanvragers zouden graag van de commissie vernemen wat dan wel als voldoende innovatief wordt gezien en wat voorbeelden van projecten zijn die wel aan deze norm voldoen. Dit sluit aan bij een eerder genoemd kritiekpunt vanuit de adviseurs over de beoordeling van het criterium innovativiteit.

We zijn ook nagegaan hoe de afgewezenen zelf de kwaliteit van hun aanvraag beoordelen. Dit om bijvoorbeeld te toetsen of een deel van de aanvragers mogelijk snel een aanvraag ‘in elkaar gedraaid’ heeft en zelf ook wel onderkent dat de kwaliteit (daardoor) te wensen overliet. Slechts één van de elf geconsulteerde afgewezenen gaf aan dat de eigen aanvraag onvoldoende kwaliteit had. Achteraf gezien zou een viertal afgewezenen het plan wel op een aantal punten verbeterd of aangepast hebben. Twee van deze respondenten zouden daartoe dan ook een externe adviseur ingeschakeld hebben. Eén afgewezenene meldde dat hij het project dan uitvoeriger beschreven zou hebben terwijl een andere respondent de volgens de beoordelingscommissie benodigde deskundige bij zijn project betrokken zou hebben.

Vijf van de elf geconsulteerde afgewezenen gaven aan bezwaar te hebben gemaakt tegen de afwijzing. De overige zes afgewezenen hebben dat niet gedaan. Deze laatste respondenten gaven daar uiteenlopende redenen voor. Hierbij werden argumenten genoemd zoals onvoldoende vertrouwen in de deskundigheid van de beoordelings-

commissie/DR, dat het motief voor de afwijzing duidelijk was en dat de kansen op honorering van een bezwaar als (te) klein werden ingeschat.

De vijf respondenten die wel bezwaar tegen de afwijzing hebben gemaakt, waren allen niet tevreden over de wijze waarop DR/LNV het bezwaar opgepakt en behandeld heeft. Drie keer werd hierbij genoemd dat de indruk bestond dat er per saldo helemaal niets met het bezwaar is gebeurd en dat het bezwaar niet eens serieus gelezen is. Eén respondent gaf hierbij aan dat de bezwaarprocedure te formeel juridisch is waarbij er geen mogelijkheid is om het project mondeling toe te lichten aan de commissie (omdat de samenstelling hiervan geheim moet blijven). Eén afgewezen respondent vond het bezwaartraject te lang duren. Op het moment van de evaluatie (circa vier maanden na indiening van het bezwaar) was er nog steeds geen uitspraak. Een andere respondent noemde de dat de motivatie voor de afwijzing (ook na de bezwaarprocedure) gebrekkig is. Deze afgewezen respondent vond dat hij alleen te horen kreeg dat zijn project in de ranking te laag geëindigd was.

We hebben ook aan de adviseurs gevraagd in hoeverre zij ervaring hadden met het indienen van bezwaar tegen een afwijzing bij de IIV-regeling. Dit bleek voor twee adviseurs het geval te zijn. Eén adviseur was hierover wel tevreden. Een andere adviseur gaf aan dat in zijn optiek de bezwaarprocedure te lang duurde. Deze adviseur was betrokken geweest bij een procedure die volgens deze persoon bijna een half jaar had geduurd. Dit werd volgens deze adviseur onder andere veroorzaakt door personele wisselingen bij DR waardoor het dossier tijdens het bezwaar naar een andere medewerker van DR overging wat tot de nodige vertraging leidde.

Op het moment van de evaluatie was bij vier van vijf afgewezen bezwaarmakers gemaakt tegen de afwijzing het bezwaar afgewezen. De andere afgewezen wachtte nog op de uitkomst van zijn bezwaar.

4.5 Projectuitvoering en afronding

We gaan in deze paragraaf in op de ervaringen van de deelnemers met de uitvoering van de projecten. Hiervoor is het in de eerste plaats van belang om zicht te krijgen op de status van deze projecten. Uit de gesprekken bleek dat het grootste deel van de projecten (13 van de 17) zich nog in de uitvoeringsfase bevond. Drie projecten moesten nog worden opgestart en één project was op het moment van de evaluatie afgerond.

We hebben deelnemers – die al vrij ver gevorderd waren met de uitvoering van hun project (of dat afgerond hadden) – gevraagd of inhoudelijk gezien hun project volgens plan is verlopen. Van de zeven deelnemers voor wie dit gold gaven er vier aan dat het project **inhoudelijk** volgens plan liep. Twee respondenten meldden dat er sprake was van afwijkingen ten opzichte van het oorspronkelijke plan. Dit had te maken met meer nadruk op marketing in het project en aanpassingen in de samenwerking tussen betrokken partijen.

Zestien respondenten konden de vraag beantwoorden of hun project tot nu toe volgens de **tijdsplanning** was verlopen. In negen projecten bleken zich op dit vlak vertragingen voor te doen en in zeven projecten niet. Als reden voor de vertraging werd het meest frequent aangevoerd dat er problemen waren bij de technische ontwikkeling of dat er bij de technische ontwikkeling nieuwe onvoorziene keuzes gemaakt moesten worden die tot vertraging leidden. Andere redenen die hierbij genoemd zijn, waren:

- het verkrijgen van vergunningen duurt langer;
- gebrek aan menskracht voor het project;
- vertraging in de bouw;
- betrokken kennisinstelling had meer tijd nodig.

We hebben de deelnemers ook gevraagd of het project tot nu toe in **financiële zin** volgens plan is verlopen. Van de veertien deelnemers die hier zicht op konden geven, gaf de helft aan dat dit het geval was. Bij de overige zeven deelnemers vielen de kosten in

alle gevallen hoger uit. Meestal had dit er mee te maken dat er toch meer menskracht voor het project ingezet moest worden dan was voorzien. Een andere reden voor de kostenstijgingen waren vertragingen in de uitvoering van het project.

Van de twaalf deelnemers die ervaring hadden met het aanvragen van voorschoten gaven er twee aan dat zich hierbij problemen hadden voorgedaan. Dit had volgens deze respondenten in één geval te maken met vergissingen bij DR en in één geval met kosten die wel waren gemaakt maar niet subsidiabel bleken te zijn. Eén respondent had ervaring met de eindafrekening. Dit was naar wens en zonder fricties verlopen.

Deelnemers kunnen in verschillende fasen – aanvraagfase van subsidie, uitvoeringsfase van projecten en de financiële afwikkeling (vaststellingsfase) – in contact komen met DR. Voor afgewezenen geldt dat vooral in de aanvraagfase. Overigens onderhouden niet alle deelnemers en afgewezenen contacten met DR omdat zij dit soms ook volledig aan hun adviseur overlaten.

Voor de aanvragers die rondom de IIV-regeling wel contact met DR hebben gehad, zijn in tabel 4.8 de beoordelingen van diverse aspecten van de dienstverlening van DR weergegeven.

Tabel 4.8 Beoordeling aspecten dienstverlening DR door deelnemers (N=13) en afgewezenen (N=7)

Aspecten		Zeerslecht	Slecht	Neutraal	Goed	Zeergoed
Bereikbaarheid	Deelnemers	-	15%	-	62%	23%
	Afgewezenen	14%	14%	14%	57%	-
	<i>Totaal</i>	5%	15%	5%	60%	15%
Toegankelijkheid	Deelnemers	-	15%	-	62%	23%
	Afgewezenen	-	14%	14%	71%	-
	<i>Totaal</i>	-	15%	5%	65%	15%
Reactiesnelheid	Deelnemers	-	-	8%	69%	23%
	Afgewezenen	-	43%	14%	43%	-
	<i>Totaal</i>	-	15%	10%	60%	15%
Kwaliteit beantwoording vragen	Deelnemers	-	8%	8%	62%	23%
	Afgewezenen	-	43%	-	57%	-
	<i>Totaal</i>	-	20%	5%	60%	15%
Nakomen van afspraken	Deelnemers	-	8%	-	69%	23%
	Afgewezenen	-	29%	-	71%	-
	<i>Totaal</i>	-	15%	-	70%	15%

De uitkomsten laten zien dat een grote meerderheid van de aanvragers positief is over de dienstverlening van DR. Dat geldt voor alle aspecten. Wel zien we dat voor een aantal aspecten afgewezenen wat negatiever zijn dan de deelnemers. Hierbij moet rekening worden gehouden dat het aantal waarnemingen voor de afgewezenen beperkt is. Afgewezenen zijn met name wat negatiever over de 'reactiesnelheid' en de 'kwaliteit van beantwoording vragen' door DR. Als toelichtingen op de negatieve beoordeling van deze aspecten door enkele afgewezenen werd het volgende naar voren gebracht:

- diverse contacten met DR gaven nog steeds geen duidelijkheid over onze vragen;
- het duurt lang voordat we een antwoord kregen;
- de bezwaarprocedure duurt lang.

Over het algemeen waren (ook) de geraadpleegde adviseurs tevreden over de dienstverlening door Dienst Regelingen daar waar het gaat om de uitvoering van de IIV-regeling. Wel werd er een aantal suggesties voor verbeteringen gedaan, namelijk:

- Het zou prettiger zijn indien er direct contact mogelijk is met een contactpersoon bij DR die inhoudelijk over de IIV-regeling gaat. Nu verloopt in principe alles via een centraal telefoonnummer van DR (frontoffice) en duurt het lang voordat er contact kan worden gelegd met een medewerker van DR die inhoudelijk kennis van de IIV-

regeling heeft. Adviseurs ervaren het dus als lastig om zelf rechtstreeks met de juiste persoon van DR in contact te komen.

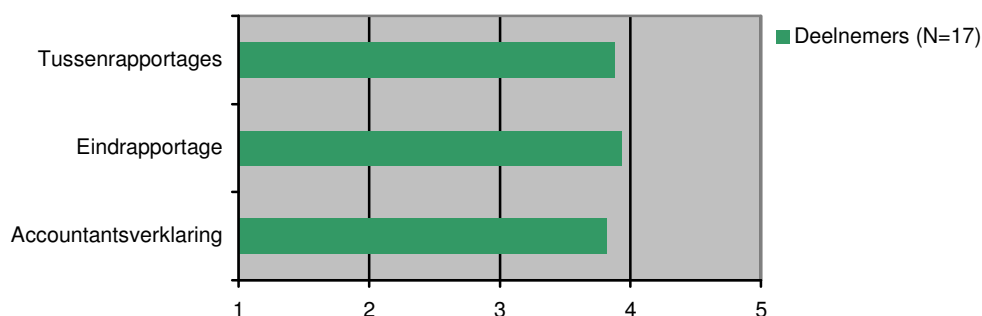
- De inhoudelijke deskundigheid van de uitvoerders van DR over de regeling zou vergroot mogen worden. Enkele adviseurs constateren dat bij moeilijke vragen soms geen duidelijk antwoord van DR komt.
- DR zou bij een quick scan een aanvraag ook meer inhoudelijk moeten bekijken en niet alleen maar of het formeel aan de IIV-regeling voldoet.
- Er zou bij DR moeten worden gestreefd naar meer continuïteit in de deskundigheid/uitvoering van de regeling. Bij de adviseurs bestaat nu de indruk dat er veel personele wisselingen zijn.

4.6 Administratieve lasten

In deze paragraaf gaan we in op de administratieve lasten van de IIV-regeling.

Een ruime meerderheid van de ondervraagde deelnemers heeft er geen moeite mee dat er aan DR – in de vorm van het opstellen van rapportages – verantwoording moet worden afgelegd (zie figuur 4.1). Diverse deelnemers wijzen er op dat dit nu eenmaal hoort bij het verantwoord worden van overheidsmiddelen. Wel wijzen verschillende geraadpleegde deelnemers er op dat de tussenrapportages beperkt moeten blijven en niet te veel administratieve lasten met zich mee moeten brengen. Verder noemen enkele geconsulteerde deelnemers dat zij het overleggen van een **accountantsverklaring** bij kleinere projecten wat overdreven vinden.

Figuur 4.1 Oordeel aanvragers IIV-regeling over modaliteiten

Legenda:

- 1 = zeer slecht
- 2 = slecht
- 3 = neutraal
- 4 = goed
- 5 = zeer goed

In tabel 4.9 hebben we weergegeven hoe deze lasten door de door ons geconsulteerde aanvragers worden beoordeeld. Hieruit blijkt dat een meerderheid van de aanvragers die deze vraag kon beantwoorden de administratieve lasten als zwaar beoordeelt. In essentie worden hiervoor door deze aanvragers een drietal redenen naar voren gebracht. In de eerste plaats hebben vooral de afgewezenen moeite met de hoeveelheid en de mate van detail van de gegevens die voor een aanvraag moeten worden aangeleverd. Specifiek wordt hierbij de financiële onderbouwing en het verkrijgen van een intentieverklaring (van samenwerking) genoemd. In de tweede plaats wordt met name door de deelnemers genoemd dat het bijhouden van de uren en de kosten die aan het project worden besteed als tijdsintensief worden ervaren. Hier lopen de deelnemers ook tegen aan indien men een verzoek tot een voorschot doet. Ten derde wordt enkele malen naar voren gebracht dat bij een aanvraag gegevens dubbelop moeten worden aangeleverd.

Tabel 4.9 Beoordeling administratieve lasten

	Deelnemers (N=17)	Afgewezenen (N=11)	Totaal aanvragers (N=28)
(Zeer) zwaar	35%	55%	43%
Neutraal	18%	27%	21%
(Zeer) licht	18%	-	11%
Geen oordeel (bijv. geregeld door adviseur)	29%	18%	25%
Totaal	100%	100%	100%

Afgewezenen zijn negatiever over de administratieve lasten dan deelnemers. Op zich is dat natuurlijk ook logisch omdat voor afgewezenen de inspanningen die zijn gepleegd voor niets zijn geweest. Deelnemers daarentegen zien wel iets terug van hun inspanningen in de vorm van een subsidie. We hebben in het verlengde hiervan getoetst in hoeverre de deelnemers van mening zijn dat de administratieve lasten opwegen tegen de verkregen subsidie. Van de veertien deelnemers die deze vraag konden beantwoorden vonden er dertien dat dit inderdaad het geval was. De andere deelnemer vond dit niet. Ook door de geraadpleegde adviseurs worden de administratieve lasten in relatie tot het subsidiebedrag als reëel ervaren.

4.7 Gewenste verbeteringen

Tot slot van dit hoofdstuk geven we een overzicht van de wensen van aanvragers voor veranderingen in de regeling. In tabel 4.10 geven we een overzicht van de wensen die betrekking hebben voor veranderingen in de regeling op het terrein van **voorlichting en communicatie**. Ongeveer een kwart van de aanvrager had op dit vlak wensen.

Tabel 4.10 Gewenste veranderingen in voorlichting en communicatie

	Deelnemers (N=17)	Afgewezenen (N=11)	Totaal aanvragers (N=28)
Geen wensen genoemd	76%	82%	79%
Wel wensen genoemd, namelijk	24%	18%	21%
- Bekendheid vergroten	2		2
- Vooraf duidelijke communicatie over criteria (zoals wat wordt als innovatief gezien)		2	2
- Agrariërs directer benaderen bij bekendmaking	1		1
- Meer inzet sectororganisaties	1		1

Ook hebben we de aanvragers gevraagd of zij nog wensen hebben op het terrein van inhoud en uitvoering van de IIV-regeling. Op dit vlak had driekwart van aanvragers wensen. Tabel 4.11 bevat de resultaten hiervan. Het meest werd genoemd de samenwerkingis laten vervallen. Andere meerdere malen genoemde punten waren een hoger subsidiepercentage en het verlengen van de uitvoeringsperiode van 3 jaar.

Tabel 4.11 Gewenste veranderingen in uitvoering en inhoud

	Deelnemers (N=17)	Afgewezenen (N=11)	Totaal aanvrager (N=28)
Geen wensen genoemd	24%	27%	26%
Wel wensen genoemd, namelijk	76%	73%	75%
- Geen samenwerkingseis	4*	4	8
- Hoger subsidiepercentage	4	1	5
- Uitvoeringsperiode verlengen	4		4
- Hele jaar openstellen	1		1
- Uren meewerkende familieleden (niet op loonlijst) declarabel maken	1		1
- Al kosten mogen maken voor beschikking (2008)	1		1
- Bredere regeling zonder veel voorwaarden	1		1
- Criteria verduidelijken (zoals wat wordt als innovatief gezien)		1	1
- Geen eisen tot openbaar maken kennis		1	1
- Meer aandacht voor niet technische innovaties (zoals markt, systeem en organisatie)		1	1
- Ook andere investeringskosten in het project (zoals bouw stal) declarabel maken		1	1

* Aantal keer genoemd.

5. MEERWAARDE EN RESULTATEN

5.1 Inleiding

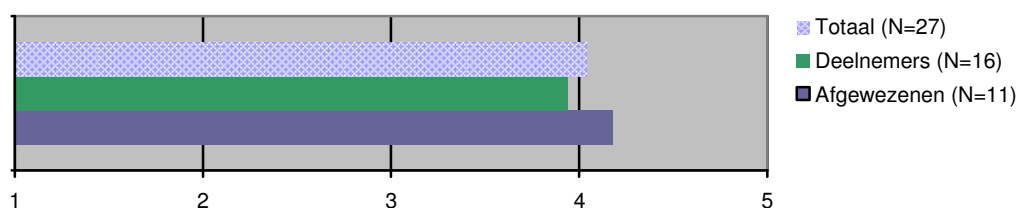
In dit hoofdstuk beschouwen we de toegevoegde waarde van de IIV-regeling voor de doelgroep van intensieve veehouders. We merken op dat we daarbij niet diepgaand in zullen (en kunnen) gaan op de effectiviteit van deze regeling. Immers, zoals in de inleiding al aangegeven, is primair een procesevaluatie uitgevoerd. Dit heeft ook te maken met de fase waarin de gehonoreerde projecten zich op het moment van de evaluatie bevonden. Zo hebben we bijvoorbeeld in het voorgaande hoofdstuk kunnen constateren dat vrijwel alle geraadpleegde deelnemers op dat moment nog bezig waren met het realiseren van hun projectinitiatieven. Dit hoofdstuk heeft dan ook voornamelijk als doel om een eerste indruk te krijgen van de (te verwachten) effectiviteit van de IIV-regeling.

De opbouw van dit hoofdstuk ziet er als volgt uit. In paragraaf 5.2 zal eerst aandacht worden geschonken aan de relevantie van de projecten, die vanuit de IIV-regeling ondersteund zijn, voor de agrarische ondernemers. Dit is van belang voor de beoordeling van de meerwaarde van de IIV-regeling omdat het natuurlijk nogal wat uitmaakt of projecten worden ondersteund die marginaal van belang zijn voor agrarische ondernemers dan wel projecten die van grote betekenis zijn voor deze ondernemers. In die paragraaf zullen we verder ook stilstaan bij de betekenis van de IIV-subsidie voor zaken als het al dan niet doorgaan van de innovatieprojecten, de omvang daarvan en de snelheid waarmee deze uitgevoerd kunnen worden. Ook dit vormt belangrijke input voor een adequate beoordeling van de meerwaarde van de IIV-regeling. Vervolgens gaan we in paragraaf 5.3 in op de betekenis van de IIV-regeling voor samenwerking. In paragraaf 5.4 zal aandacht worden geschonken aan de eerste innovatieve en economische resultaten die eventueel al behaald zijn met de ondersteunde projecten. In het verlengde daarvan schenken we in die paragraaf ook aandacht aan de initiatieven die ten tijde van de evaluatie al ondernomen waren om deze (voorlopige) resultaten uit te dragen. Tot slot gaan we in paragraaf 5.6 in op het belang van continuering van de regeling volgens de aanvragers en de vraag of zij dan weer een aanvraag zullen gaan doen.

5.2 Belang van IIV-projecten en financiële ondersteuning

Aan de deelnemende en afgewezen bedrijven is gevraagd wat het belang – voor het eigen agrarische bedrijf – is (was) van de projecten waarvoor een aanvraag voor de IIV-regeling ingediend is. Figuur 5.1 bevat de uitkomsten van deze vraagstelling. Daaruit blijkt dat het gemiddeld gezien om voor de aanvragers belangrijke projectinitiatieven ging. Als toelichting daarop noemden bijvoorbeeld zeven deelnemers dat zij met hun project een belangrijke stap voorwaarts op het gebied van duurzaamheid kunnen zetten. Dit omdat zij met hun projecten verbeteringen kunnen (gaan) realiseren op het gebied van mestverwerking en dierenwelzijn. Ook noemde een viertal deelnemers dat zij met hun projecten belangrijke stappen kunnen zetten bij het verbeteren van het rendement van hun bedrijf.

Figuur 5.1 Betekenis IIV-project voor eigen bedrijf

Legenda:

- 1 = zeer onbelangrijk
- 2 = onbelangrijk
- 3 = belangrijk noch onbelangrijk
- 4 = belangrijk
- 5 = zeer belangrijk

Bij de aanvragers is verder nagegaan in hoeverre zij al, voordat zij in aanraking kwamen met de IIV-regeling, van plan waren om het innovatieproject op te gaan pakken of dat zij (mede) door de regeling daartoe aangezet zijn. In tabel 5.1 zijn de uitkomsten weergegeven. Ruim tweederde van de deelnemers liep al met dergelijke plannen rond voordat zij met de IIV-regeling in aanraking kwamen. Dit gold bovendien voor 100% van de ondervraagde afgewezenen. Voor een vijftal deelnemers heeft de IIV-regeling (ook) als 'trigger' gefungeerd om een project te ontwikkelen en in te dienen. Per saldo wordt dus vooral een beroep op de IIV-regeling gedaan om plannen te helpen realiseren die eerder 'bottom-up' vanuit de agrarische ondernemers opgekomen zijn.

Een verklaring voor het bovenstaande patroon is mogelijk dat het ontwikkelen van innovatieprojecten vaak een kwestie van de 'lange adem' is terwijl er bij voorbaat geen duidelijkheid bestaat over de vraag of de IIV-regeling ook op langere termijn zal worden opengesteld en met welke modaliteiten dan. Hierdoor kunnen diverse agrarische ondernemers er bij de ontwikkeling van hun innovatieprojecten dan ook niet van meet af aan op anticiperen dat er een beroep op de IIV-regeling kan worden gedaan. Voor diverse agrarische ondernemers geldt dat – zoals ook uit de gesprekken met sleutelpersonen naar voren is gekomen – zij op het moment dat zij hun innovatie-idee verder uitgewerkt hebben 'maar moeten zien of er dan nog een IIV-regeling is en hoe die er dan uitziet op dat moment'.

Tabel 5.1 Rol IIV-regeling bij projectinitiatieven

Beoordeling	Deelnemers (N=17)	Afgewezenen (N=11)	Totaal aanvragers (N=28) ⁷
Liep al langer rond met projectidee	71%	100%	82%
Projectidee is mede door IIV-regeling ontstaan	29%	0%	18%

We zijn ook nagegaan wat de betekenis van de IIV-regeling is geweest voor de realisatie van de projectinitiatieven. In tabel 5.2 hebben we eerst weergegeven hoe deelnemers geantwoord hebben op de stelling dat zij zonder de IIV-regeling het project op precies dezelfde wijze uitgevoerd zouden hebben.

⁷ Het aantal waarnemingen kan lager zijn dan 28 omdat we de respondenten die geen mening hadden buiten beschouwing hebben gelaten (geldt ook voor andere tabellen).

Tabel 5.2 Impact IIV-subsidie op projectinitiatieven deelnemers (N=17)

Stelling	Voor ons innovatieproject heeft de subsidie geen meerwaarde gehad. Zonder subsidie zouden we alles hetzelfde hebben gedaan
Zeer oneens	0%
Oneens	82%
Neutraal	6%
Eens	6%
Zeer eens	0%
Weet niet	6%

Uit de resultaten van deze tabel valt af te leiden dat de IIV-subsidie voor een ruime meerderheid van de deelnemers meerwaarde heeft gehad. Slechts 1 van de 17 deelnemers geeft immers aan dat de subsidie geen meerwaarde heeft gehad. Eén persoon neemt een 'neutrale' positie in. Eveneens één respondent bleek niet in staat om de eventuele gevolgen van het ontberen van de subsidie goed in te schatten. Per saldo geldt voor veertien deelnemers dus dat de IIV-subsidie wel een meerwaarde heeft gehad.

We hebben getracht om – bij de groep deelnemers waarvoor de IIV-subsidie een meerwaarde heeft gehad – na te gaan waaruit deze meerwaarde dan bestond. Van de veertien deelnemers uit deze groep gaven zeven personen aan dat zij zonder IIV-subsidie het project sowieso niet uitgevoerd zouden hebben. Eén respondent was niet in staat om de meerwaarde van de subsidie nader te concretiseren. De overige zes personen gaven aan dat zij het innovatieproject wel doorgezet zouden hebben maar dan wel op een andere wijze. Voor deze personen zou het ontberen van de IIV-subsidie gevolgen hebben gehad voor zaken zoals het startmoment van het innovatieproject, de omvang van het project en de doorlooptijd daarvan. In tabel 5.3 hebben we voor deze zes deelnemers meer in detail aangegeven welke typen gevolgen in de interviews naar voren zijn gebracht. Ter wille van de anonimiteit hebben we deze deelnemers aangeduid met de letters A tot en met F.

Tabel 5.3 Gevolgen ontberen IIV-subsidie bij deelnemers die project zonder subsidie toch op één of andere wijze hadden doorgezet

Respondent	Meer over de tijd verspreid	Later gestart	Kleinschaliger aangepakt	Minder beroep op externen gedaan	Kwalitatief minder kunnen uitvoeren
A	X	X	X	X	X
B	X	X	X	X	X
C			X	X	X
D			X	X	X
E	X	X	X		X
F					X

In het verlengde van het voorgaande hebben we de deelnemers ook gevraagd of zij bereid en in staat waren geweest om bij het ontberen van de IIV-subsidie zelf het ontbrekende bedrag van de subsidie te financieren. Slechts vier van de zeventien geconsulteerde deelnemers beantwoordden deze vraag in bevestigende zin (waarbij

enkele van deze personen wel aangaven dat zij dit niet ineens 'op hadden kunnen hoesten'). Dit is in feite in lijn met bovenstaande bevindingen en bevestigt nog eens de meerwaarde van de IIV-regeling voor het realiseren van innovatieprojecten binnen de intensieve veehouderij.

We zijn ook nagegaan hoe de afgewezen projecten verder verlopen zijn. Daaruit bleek allereerst dat van de elf afgewezen projecten, twee projecten op het moment van de evaluatie niet verder gecontinueerd waren. Voor acht projecten gold dat zij wel op één of andere wijze voortgezet waren. We hebben aan de afgewezenen gevraagd wat daarbij de gevolgen zijn geweest van het 'missen' van de IIV-subsidie.

Voor tien van de elf geraadpleegde afgewezenen had het gemis van de subsidie daadwerkelijke consequenties gehad. Slechts één afgewezen ondernemer kon deze consequenties niet goed inschatten. Twee van deze tien afgewezenen had door het ontbreken van de subsidie het projectinitiatief niet kunnen doorzetten. De acht afgewezenen die hun project wel op één of andere wijze gecontinueerd hadden, noemden dat het project meer over de tijd verspreid is uitgevoerd (zeven keer genoemd), dat het project door het ontbreken van de subsidie van mindere kwaliteit was (zeven keer genoemd), dat het project kleinschaliger van omvang is geworden (zes keer genoemd), dat bij het project minder externen zijn betrokken (eveneens zes keer genoemd) en dat het project later van start is gegaan (vijf keer genoemd).

Per saldo sporen bovenstaande bevindingen voor de afgewezenen dus vrij goed met de bevindingen onder de deelnemers daar waar het gaat om de betekenis van de IIV-subsidie voor de projectinitiatieven van intensieve veehouders.

5.3 Betekenis van de IIV-regeling voor samenwerking

We hebben in de gesprekken met de agrarische ondernemers ook aandacht geschonken aan de vraag of de (voorwaarden van de) IIV-regeling er aan bijgedragen heeft (hebben) dat de samenwerking met andere agrarische ondernemers en andere ketenpartners (nog) verder geïntensiveerd is. We hebben deze vraag met name aan de deelnemers gesteld. Daarbij dient opgemerkt te worden dat er niet bij alle deelnemers die wij geraadpleegd hebben 'per definitie' sprake was van samenwerking. Immers, in de openstelling van 2006 konden ook individuele projecten ingediend worden.

Een tiental deelnemers bleek in staat om iets te zeggen over de samenwerking in hun projecten in relatie tot de IIV-regeling. Zes van deze personen gaven aan dat de IIV-regeling een extra stimulans had gegeven aan de samenwerking met andere agrarische ondernemers/partijen. In het verlengde hiervan hebben we de deelnemers ook de vraag voorgelegd of zij verwachtten dat de samenwerking, zoals die binnen het IIV-project is gerealiseerd, in de toekomst uitgebouwd en gecontinueerd zal worden. Veertien deelnemers konden deze vraag beantwoorden. Vier van hen verwachtten niet dat deze samenwerking versterkt zal worden als gevolg van het IIV-project. Daarentegen verwachtten tien deelnemers dat dit wel het geval zal zijn. Bij deze tien deelnemers is nagegaan met welke partijen zij met name de samenwerking denken uit te bouwen. Tabel 5.4 geeft een overzicht van de partijen die daarbij naar voren zijn gebracht en de frequentie daarvan. We zien dat vooral andere intensieve veehouders zijn genoemd. Ook de WUR wordt door een viertal deelnemers genoemd.

Tabel 5.4 Partijen waarmee naar verwachting samenwerking uitgebouwd zal worden als gevolg van het IIV-project

Samenwerkingspartner	Aantal keer genoemd
Andere intensieve veehouder(s)	8
WUR/ Animal Science Group	4
Stalbouwer	2
Loonbedrijf	1
LTO	1
Samenwerking buiten de agrarische sector ⁸	2

5.4 Eerste resultaten van ondersteunde IIV-projecten

Zoals gezegd, gold voor vrijwel alle door ons ondervraagde deelnemers dat hun IIV-projecten nog in uitvoering waren. Een aantal projecten was op het moment van de evaluatie zelfs pas net van start gegaan. Desondanks hebben we de deelnemers toch gevraagd of zij op het moment van de evaluatie al bepaalde vernieuwingen hadden weten te realiseren. Tabel 5.5 geeft hier een overzicht van. Daaruit blijkt dat, ondanks het feit dat de projecten veelal nog lopen qua uitvoering, toch al diverse typen vernieuwingen gerealiseerd zijn. Vooralsnog worden de meeste resultaten geboekt op het gebied van nieuwe, gewijzigde of verbeterde technieken, systemen en processen. Voorbeelden hiervan zijn nieuwe stalconcepten, nieuwe installaties voor luchtwassen en nieuwe mestverwerkingsystemen. De meeste geraadpleegde deelnemers noemden meerdere vernieuwingen.

Tabel 5.5 Gerealiseerde innovaties en vernieuwingen

Innovaties/vernieuwingen	Aantal keer genoemd
Nieuwe, gewijzigde of verbeterde producten	2
Nieuwe, gewijzigde of verbeterde technieken	8
Nieuwe, gewijzigde of verbeterde systemen	9
Nieuwe, gewijzigde of verbeterde processen	7
Nieuwe, gewijzigde of verbeterde organisatievormen	1
Nieuwe kennis over bovenstaande zaken	3
Haalbaarheidsonderzoeken	2

Naast gerealiseerde vernieuwingen hebben we de deelnemers ook gevraagd welke typen innovaties en vernieuwingen zij in de komende periode nog met hun IIV-projecten denken te realiseren. Voor de uitkomsten van deze vraagstelling verwijzen we naar tabel 5.6. Daaruit blijkt dat ook naar de toekomst nog een aanzienlijk aantal innovaties voorzien wordt. Daarbij worden (opnieuw) nieuwe, gewijzigde of verbeterde technieken, systemen en processen het meest frequent genoemd.

⁸ Eén keer werd een streekziekenhuis genoemd en één keer werd een papierfabriek genoemd.

Tabel 5.6 Verwachte innovaties en vernieuwingen

Innovaties/vernieuwingen	Aantal keer genoemd
Nieuwe, gewijzigde of verbeterde producten	6
Nieuwe, gewijzigde of verbeterde technieken	9
Nieuwe, gewijzigde of verbeterde systemen	10
Nieuwe, gewijzigde of verbeterde processen	10
Nieuwe, gewijzigde of verbeterde organisatievormen	1
Nieuwe kennis over bovenstaande zaken	4

We zijn bij de deelnemers nagegaan in hoeverre zich op het moment van de evaluatie eventueel al economische effecten voordeden als gevolg van de ondersteunde projecten. Hiervan bleek bij een drietal deelnemers sprake te zijn. Deze personen noemden alle drie een stijging van de omzet. In aanvulling daarop had één van deze deelnemers door het project het energieverbruik al weten te verminderen en zo kosten weten te besparen. Eén van deze deelnemers had ook al kosten weten te besparen omdat er door het project minder personeel nodig was.

Vervolgens is aan de deelnemers gevraagd welke economische effecten zij naar de toekomst nog verwachten van hun IIV-projecten. Op één deelnemer na verwachten alle deelnemers dat deze typen effecten zich voor zullen gaan doen. Deze ene deelnemer gaf aan dat zijn project met name bedoeld is om nieuwe kennis op te doen over het gedrag van dieren. Volgens deze respondent kleven daar niet direct economische effecten aan. Van de andere (zestien) deelnemers verwachten zeven deelnemers kostenbesparingen te gaan realiseren door het behalen van efficiency verbeteringen in bijvoorbeeld stallen, minder energieverbruik en minder inzet van personeel. Acht deelnemers verwachten dat het project tot extra omzet zal leiden. Drie deelnemers verwachten dat de werkgelegenheid op hun bedrijf zal stijgen. Eén van hen verwacht zelfs aan twintig extra mensen werk te kunnen bieden.

We hebben ook gevraagd in hoeverre op het moment van de evaluatie al resultaten waren geboekt op het gebied van milieu en dierenwelzijn. Bij zeven geraadpleegde deelnemers was daarvan al sprake. Zo gaven vijf van deze deelnemers aan dat er door het project al verbeteringen waren gerealiseerd op het gebied van dierenwelzijn. Bij drie deelnemers is de uitstoot van milieubedreigende stoffen verminderd. Twee deelnemers zijn er met hun project al in geslaagd om bio-energie op te wekken.

Naar de toekomst toe verwachten de geraadpleegde deelnemers nog meer effecten te realiseren op het gebied van milieu en dierenwelzijn. Tien deelnemers verwachten nog milieueffecten te behalen met hun projecten. Zo noemen zes van deze deelnemers bijvoorbeeld dat zij ramen dat de uitstoot van milieubedreigende stoffen af zal nemen zodra hun project gerealiseerd is. Vijf deelnemers geven aan dat zij verwachten dat het dierenwelzijn door het project verbeterd zal worden. Twee deelnemers verwachten in de toekomst als gevolg van hun IIV-project energie te kunnen besparen. Twee deelnemers hopen met hun project de mogelijkheden van het opwekken van biobrandstof te kunnen commercialiseren. Tot slot verwachten twee deelnemers door het project milieuvriendelijke alternatieven te ontwikkelen waarmee bijvoorbeeld kunstmest kan worden vervangen.

Zoals gezegd, zijn deelnemers aan de IIV-regeling verplicht om de resultaten van hun projecten ook breder uit te dragen. We hebben daarom aan de deelnemers gevraagd in hoeverre zij op het moment van de evaluatie eventueel al initiatieven hadden ontplooid om hieraan invulling te geven. Hieruit kwam het volgende beeld naar voren. Van de zeventien deelnemers hebben zeven respondenten (tussentijdse) resultaten al breder uitgedragen. De resultaten variëren in vorm. Vijf bedrijven hebben schriftelijk gecom-

municeerd over hun project. Dit is gebeurd door middel van (wetenschappelijke) publicaties, persberichten in landelijke en regionale nieuwsbladen en in agrarische vakbladen (zoals De Boerderij en Nieuwe Oogst). Drie bedrijven hebben aanvragen om informatie gehad van geïnteresseerden. Dit heeft voor zover de respondenten kunnen overzien nog niet geleid tot gebruik van de resultaten door andere partijen. Hiervoor zijn de resultaten van deze projecten nog te vers. Twee bedrijven hebben door middel van een open dag ruchtbaarheid gegeven aan hun project. Eveneens twee bedrijven hebben presentaties over hun project verzorgd. Eén bedrijf heeft een proefopstelling van de innovatie die bezichtigd kan worden. Eén ander bedrijf werkt mee aan een online vraagbaak.

Vervolgens is aan de respondenten gevraagd wat er op het gebied van het uitdragen van de resultaten nog van hen verwacht kan worden. De zeven bedrijven die al activiteiten op het gebied van bekendmaking ondernomen hebben, gaven aan deze activiteiten ook in de toekomst voort te zullen zetten. Vijf van deze deelnemers verwachten dat andere bedrijven door hun voorlichtingsactiviteiten ook daadwerkelijk gebruik zullen gaan maken van de resultaten van hun IIV-projecten.

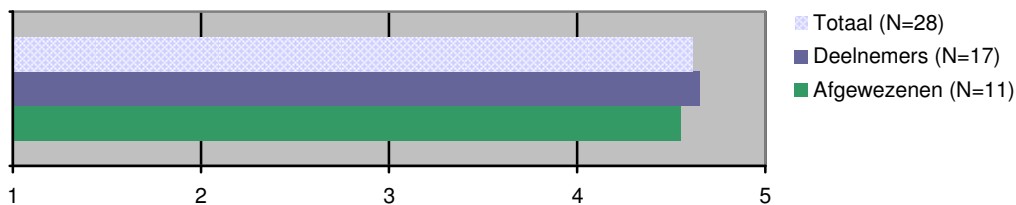
De overige tien geraadpleegde deelnemers bleek nog niet echt nagedacht te hebben over de wijze waarop kennis en projectresultaten breder uitgedragen zullen worden. Het merendeel van deze deelnemers gaf daarbij aan dat hun projecten nog volop in uitvoering waren en dat het dus te vroeg was om 'uitstraling' te realiseren.

5.5 Continuering regeling

Tot slot van dit hoofdstuk besteden we aandacht aan het belang dat wordt gehecht aan continuering van de regeling en de verwachting om in de toekomst (weer) een aanvraag te gaan doen.

In de gesprekken met de aanvragers en adviseurs is aandacht besteed aan de toekomst van de subsidieregeling voor de intensieve veehouderij. Zo hebben we aan de aanvragers gevraagd hoe belangrijk zij het vinden dat er in de toekomst een subsidie-mogelijkheid voor innovatieprojecten in de intensieve veehouderij blijft bestaan. De uitkomsten hiervan staan in figuur 5.2. Hieruit blijkt dat er door de aanvragers een groot belang wordt gehecht aan een dergelijke regeling. Ook de geraadpleegde adviseurs geven unaniem aan het van belang te vinden dat er in de toekomst een subsidie-mogelijkheid voor innovatieprojecten blijft bestaan. Als onderbouwing wordt met name gewezen dat innovatie van belang is om de internationale concurrentiepositie van Nederland te handhaven of te versterken.

Figuur 5.2 Oordeel belang continuering innovatieregeling intensieve veehouderij

Legenda:

- 1 = zeer onbelangrijk
- 2 = onbelangrijk
- 3 = belangrijk noch onbelangrijk
- 4 = belangrijk
- 5 = zeer belangrijk

Indien in de toekomst alleen samenwerkingsprojecten van agrarische ondernemers in

aanmerking zouden komen voor een subsidie van innovatieprojecten dan verwacht ruim de helft (58%) van de aanvragers die hier een mening over had (N=19) dat er voldoende animo vanuit de sector bestaat om een aanvraag in te dienen. De overige aanvragers (42%) denken van niet. Deze laatste aanvragers geven aan dat het soms lastig kan zijn om tot samenwerkingsprojecten te komen en dat sommige innovatieprojecten zich beter lenen om alleen uit te voeren. Dit omdat snelheid van uitvoering belangrijk is en/of wanneer geheimhouding belangrijk is. Uit een nadere analyse valt op dat de afgewezenen wat somberder zijn over de animo voor de IIV-regeling, indien alleen samenwerkingsprojecten voor subsidie in aanmerking komen, dan de deelnemers.

De adviseurs vinden het moeilijk om in te schatten hoe de animo voor de regeling zich zal ontwikkelen indien alleen samenwerkingsprojecten voor ondersteuning in aanmerking komen. Deze respondenten geven wel aan dat zij een dergelijke stap zouden betreuren omdat juist ook individuele ondernemers ondersteuning bij hun innovatieprojecten kunnen gebruiken. Zij wijzen er daarbij op dat samenwerking soms minder voor de hand kan liggen omdat voor bepaalde projecten het niet zinvol is, omdat het smeden van een samenwerkingsverband veel extra tijd kan kosten en omdat er belang kan zijn om de ontwikkelde kennis niet direct met anderen te delen.

In tabel 5.7 geven we aan in hoeverre de aanvragers in de toekomst – indien alleen samenwerkingsprojecten voor subsidie in aanmerking zouden kunnen komen – zouden overwegen om een aanvraag in te dienen. Hieruit blijkt dat er door de samenwerkingseis maar een beperkt deel van de huidige aanvragers zou afhaken.

Tabel 5.7 Mate waarin aanvragers in toekomst aanvraag zouden indienen als er een eis is tot samenwerking

	Deelnemers (N=17)	Afgewezenen (N=11)	Totaal aanvragers (N=28)
Ja	35%	27%	32%
Misschien	47%	64%	54%
Nee	6%	9%	7%
Weet niet	12%	-	7%
Totaal	100%	100%	100%

Indien naar de toekomst voor de IIV-regeling een samenwerkingseis zou gelden dan zou een grote meerderheid van de aanvragers – namelijk 86% van de 21 personen die deze vraag kon beantwoorden – behoefte hebben aan ondersteuning. Daarbij wordt door 17 respondenten gedacht aan hulp bij het opstellen van een projectplan voor een samenwerkingsproject. Door vijf respondenten wordt hulp bij het zoeken van samenwerkingspartners wenselijk geacht. Tussen deelnemers en afgewezenen doen zich op dit vlak geen opvallende verschillen voor. De respondenten vonden het moeilijk om aan te geven welke partijen de wenselijke ondersteuning het beste zouden kunnen geven. Een aantal keren werd LTO genoemd alsmede reguliere adviseurs. Daarnaast werd de suggestie gedaan om een expertisecentrum op te zetten op het gebied van technologie en innovatie of om tot een 'Syntens' voor de intensieve veehouderij te komen.

Indien in de toekomst zowel individuele als samenwerkingsprojecten in aanmerking kunnen komen voor ondersteuning vanuit de IIV-regeling dan verwachten alle geraadpleegde aanvragers dat er vanuit de sector voldoende animo voor de regeling zal zijn. In tabel 5.8 geven we aan in hoeverre de aanvragers in een dergelijke situatie overwegen om naar de toekomst zelf (nog) een aanvraag te gaan doen. Hieruit blijkt dat de animo voor deelname iets groter zal zijn dan wanneer alleen samenwerkingsprojecten in aanmerking komen (zie tabel 5.7).

Tabel 5.8 Toekomstige aanvragen indien individuele en samenwerkingsprojecten in aanmerking komen

	Deelnemers (N=17)	Afgewezenen (N=11)	Totaal aanvragers (N=28)
Ja	47%	45%	46%
Misschien	35%	55%	43%
Nee	6%	-	4%
Weet niet	12%	-	7%
Totaal	100%	100%	100%

6. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

6.1 Inleiding

In dit afsluitende hoofdstuk zullen we een aantal samenvattende conclusies presenteren en aan de hand daarvan aanbevelingen voor de toekomst formuleren. In paragraaf 6.2 staan de samenvattende conclusies centraal terwijl in paragraaf 6.3 de aanbevelingen aan bod komen.

6.2 Samenvattende conclusies

Zoals gezegd, schenken we in deze paragraaf aandacht aan de samenvattende conclusies van het onderzoek. We zullen hierbij aansluiten bij de thema's die in de evaluatie centraal hebben gestaan (zie hoofdstuk 1). Dat betekent dat we achtereenvolgens aandacht zullen besteden aan het gebruik, de bekendheid, de inhoud en de organisatie en uitvoering van de regeling. We zullen ook ingaan op eerste (en voorlopige) inzichten in de meerwaarde en effectiviteit van de IIV-regeling. We starten met het beroep op de IIV-regeling.

Gebruik van de regeling

Met de innovatieregeling voor de intensieve veehouderij zijn in de periode 2005 tot en met 2007 bijna dertig aanvragen ondersteund. Hierbij valt op dat het aantal gehonoreerde aanvragen in deze periode vrij sterk is gedaald. In 2007 ging het nog maar om vijf gehonoreerde projecten. Deze afname hangt direct samen met de daling van het aantal aanvragen voor de regeling. In 2005 waren dat er 53 en in 2007 nog maar 18. Uit de evaluatie komt een aantal verklaringen naar voren voor het vrij beperkte aantal aanvragen voor de IIV-regeling en de daling die zich daarin heeft voorgedaan.

Een eerste verklaring is dat in de eerste openstellingen – van vooral 2005 en (in mindere mate) 2006 – sprake is geweest van een zeker 'stuwmeereffect'. In de jaren voorafgaand aan de openstelling van 2005 is er namelijk geen openstelling voor innovatieprojecten vanuit de intensieve veehouderij geweest. Een tweede verklaring, voor met name de daling van 2006 op 2007, is mogelijk ook de aanscherping van de samenwerkingseis van de regeling. In 2006 konden zowel individuele als samenwerkingsprojecten worden ingediend terwijl de regeling in 2007 alleen nog openstond voor samenwerkingsprojecten. Dit betekende uitaard een inperking van de doelgroep. In de derde plaats speelt ook de vrij slechte economische situatie in de intensieve veehouderij in de afgelopen jaren een rol. Hierdoor werden dit type agrarische ondernemers ook voorzichtiger bij het doen van grootschalige investeringen en bij het aanpakken van innovatieprojecten. Een vierde mogelijke verklaring is dat bij ondernemers en adviseurs het imago van de regeling in de loop der jaren 'onder druk' is komen te staan. Hieraan ten grondslag liggen dan percepties dat de honoreringskans vrij laag is, dat het op voorhand moeilijk is te schatten valt of een project gesubsidieerd zal worden en de eis tot samenwerking die in 2007 weer prominent een rol speelde. In de vijfde plaats lijkt ook de vrij lage bekendheid van de IIV-regeling onder de doelgroep van intensieve veehouders een rol te spelen. Hier schenken we in het navolgende onderdeel aandacht aan.

Bekendheid van de IIV-regeling

Uit de evaluatie komt naar voren dat diverse betrokken partijen inschatten dat de bekendheid van de IIV-regeling onder agrarische ondernemers in de intensieve veehouderij vrij beperkt is. Eén van de verklaringen die daarbij wordt gegeven is dat – meer in het algemeen – een belangrijk deel van de agrarische ondernemers zich vooral bezighoudt met 'ondernemen'. Voor financiële aspecten, met name ook subsidiemogelijkheden, laat men zich dan ondersteunen door externe adviseurs. Verder speelt specifiek voor de IIV-regeling dat er in de afgelopen jaren – ook vanuit brancheorganisaties – niet heel hard getrokken is aan het 'uitdragen' van de regeling. Eén van de oorzaken hiervan is dat deze organisaties ook niet gevoed zijn met wervend voorlichtingsmateriaal over de regeling (bijvoorbeeld via DR). De openstellingen van de IIV-regeling zijn wel bekend

gemaakt in de Staatscourant maar er is betrekkelijk weinig aandacht besteed aan 'free publicity' en 'wervend' voorlichtingsmateriaal.

Het voorlichtingsmateriaal dat rondom de IIV-regeling is opgesteld wordt door de agrariërs die hiervan kennis hebben genomen veelal positief beoordeeld. Adviseurs sluiten zich hier bij aan maar tekenen wel aan dat het materiaal weinig wervend is en niet optimaal aansluit bij de doelgroep. Dit omdat het voorlichtingsmateriaal vrij formeel van aard is met bijvoorbeeld een opsomming van voorwaarden van de regeling. Volgens de adviseurs lijkt de voorlichting daarmee meer te zijn gericht op adviseurs dan op de doelgroep zelf.

Inhoud van de regeling

Met de voorwaarden van de regeling kunnen de agrariërs over het algemeen vrij goed uit de voeten. Wel kan in bepaalde gevallen de voorwaarde om het project binnen drie jaar af te ronden knelpunten opleveren. Dit speelt bijvoorbeeld als zich problemen voordoen bij het verkrijgen van vergunningen (zoals hinderwet) en onvoorziene ontwikkelingen rondom de samenwerking.

De eis tot samenwerking – zoals die in de openstellingen 2005 en 2007 gold – kan niet echt op een groot draagvlak rekenen vanuit de diverse typen geraadpleegde respondentengroepen (intensieve veehouders, adviseurs, leden van deskundigen- en beoordelingscommissies). Veelal wordt er de voorkeur aan gegeven om de IIV-regeling zowel open te stellen voor individuele als samenwerkingsprojecten. Dit omdat samenwerking geen doel op zich is maar een middel om tot innovatie te komen, omdat dit de duidelijkheid van de regeling ten goede komt (wanneer is er 'voldoende' samenwerking?) en omdat ook bij individuele innovatieprojecten sprake kan zijn van 'aanzienlijke stappen voorwaarts'. Tot slot kan nog genoemd worden dat ongeveer een kwart van de geraadpleegde intensieve veehouders minder gelukkig is met de verplichting om direct na afloop van het project de resultaten van het project te publiceren. Dit omdat zij met hun projecten ook een concurrentievoordeel willen behalen dat met deze verplichting deels weer teniet wordt gedaan.

Organisatie en uitvoering

Het initiatief om een aanvraag voor de IIV-regeling in te dienen komt overwegend van de intensieve veehouders zelf of het samenwerkingsverband waarvan zij deel uitmaken. Hieraan kan toegevoegd worden dat intensieve veehouders regelmatig vanuit hun 'partners' in de keten worden geprikkeld om met een innovatieproject aan de slag te gaan en daarvoor dan subsidie aan te vragen. Bij deze partners kan worden gedacht aan toeleveranciers zoals stal- en machinebouwers en technische installatiebedrijven.

Over het algemeen ervaren de intensieve veehouders de aanvraagprocedure voor de IIV-regeling als (vrij) zwaar. Daarbij wordt met name gerefereerd aan de hoeveelheid gegevens en de mate van detail daarvan. Om deze reden heeft een ruime meerderheid van de intensieve veehouders (ongeveer driekwart) voor hun IIV-aanvraag een beroep op externe deskundigen gedaan. Dit heeft met name te maken met de verwachte deskundigheid van de adviseurs bij het doen van een subsidieaanvraag en de inschatting dat met de inzet van externe adviseurs de slaagkans van de aanvraag zal worden vergroot. Over het algemeen wordt de inzet van de adviseurs door de intensieve veehouders positief beoordeeld. Hoewel we vanwege het beperkte aantal waarnemingen voorzichtig moeten zijn met het trekken van definitieve conclusies blijkt uit de evaluatie overigens feitelijk niet dat de inzet van externe adviseurs leidt tot een hogere slaagkans.

Uit de evaluatie komt niet direct een alternatief ('concurrerend') instrument voor de IIV-regeling naar voren. Wat dit aangaat heeft de IIV-regeling dus wel duidelijk een toegevoegde waarde en een zelfstandige positionering in het ondersteuningsinstrumentarium. Wel noemen de respondenten meer op incidentele basis subsidiemogelijkheden die op provinciaal niveau beschikbaar kunnen zijn en instrumenten die rondom bepaalde thema's (zoals energie en milieu) via SenterNovem ingezet worden. Hierover wordt opgemerkt dat projecten uit de intensieve veehouderij het lastig kunnen hebben indien zij moeten concurreren met andere sectoren (zoals de energiesector).

Het systeem van openstellingen wordt door een meerderheid van de geraadpleegde aanvragers (intensieve veehouders) positief gewaardeerd. Eenderde deel is hier minder tevreden over. Voor deze laatste aanvragers is een continue of meer frequente openstelling aantrekkelijker. Hierdoor hoeft men gemiddeld gezien bij innovatieprojecten minder lang te wachten met het indienen van een aanvraag. Ook vanuit de gesprekken met de diverse andere respondentgroepen (brancheorganisaties, adviseurs, deskundigen- en beoordelingscommissie) wordt regelmatig gesignaleerd dat één openstelling per jaar te beperkt is.

De aanvraag- en beoordelingsprocedure blijkt over het algemeen helder en duidelijk te zijn voor de doelgroep van intensieve veehouders en hun adviseurs. Wel wordt hierbij een aantal knelpunten of fricties rondom de criteria gesignaleerd. Dit heeft in de eerste plaats te maken met het criterium innovativiteit. Voor agrariërs en adviseurs kan het lastig zijn om vooraf een inschatting te maken van de vraag of hun projectidee door de deskundigen- en beoordelingscommissies als voldoende innovatief wordt gezien, welke thema's de commissie vooral relevant acht en hoe 'nieuw' een idee is ten opzichte van al bestaande projecten of initiatieven. In de optiek van adviseurs zou deze onzekerheid mede debet kunnen zijn voor de afname van het aantal aanvragen voor de IIV-regeling. Ook kan dit – voor de aanvragen die wel ingediend worden – negatief uitwerken op de kwaliteit van deze aanvragen. Dit omdat onzekerheid over het voldoen aan het criterium 'innovativiteit' een groot afbreukrisico met zich meebrengt waardoor het dus niet 'verantwoord' kan zijn om te veel tijd en energie in een aanvraag te steken. Dat het criterium innovativiteit onduidelijkheid veroorzaakt blijkt verder ook uit de gesprekken met afgewezenen. Een meerderheid van deze afgewezenen was het namelijk oneens met de motivering om hun project af te wijzen. Daarbij ging het vaak om een afwijzing op grond van een te lage innovativiteit van het project.

Verder heeft een aantal personen – vanuit verschillende respondentgroepen – het punt naar voren gebracht dat het lastig kan zijn om na te gaan (als aanvrager) of te beoordelen (vanuit deskundigen- en beoordelingscommissie) wanneer er sprake is van 'voldoende' samenwerking in projectaanvragen (in openstellingen waarbij samenwerking een vereiste was).

Uit de evaluatie blijkt dat er bij aanvragers – die hier ervaring mee hebben – ontevredenheid bestaat over de wijze waarop de bezwaarprocedure vanuit DR opgepakt wordt. Het belangrijkste kritiekpunt hierbij is dat de indruk bestaat dat het bezwaar niet echt serieus opgepakt wordt en dat er (dus) bijvoorbeeld niet opnieuw inhoudelijk naar de projectaanvraag wordt gekeken. Ook bestaat er bij deze aanvragers onvrede over het feit dat zij niet in de gelegenheid worden gesteld om rechtsreeks met de commissie te communiceren en het project mondeling toe te lichten.

Met uitzondering van de behandeling van bezwaarschriften zijn de aanvragers – zowel deelnemers als afgewezenen – wel (zeer) tevreden over de dienstverlening van DR. Dit geldt met name voor aspecten zoals bereikbaarheid en toegankelijkheid. Aspecten die – met name vanuit het perspectief van afgewezenen – relatief wat minder scoren zijn 'reactiesnelheid' en 'kwaliteit van beantwoorden van vragen'.

Een ruime meerderheid van de ondersteunde projecten bevond zich gedurende de evaluatie nog in de uitvoeringsfase. Ongeveer de helft van deze projecten verloopt in grote lijnen volgens plan. Bij de andere helft doen zich afwijkingen voor qua inhoud, tijdsplanning en/of financiële voortgang. Op zich zien de aanvragers dit als inherent aan innovatieprojecten (in samenwerkingsverbanden). Bij enkele projecten heeft dit er toe geleid – of zal dit er toe leiden – dat de uitvoeringstermijn die vanuit de regeling aan projecten is opgelegd (drie jaar) niet is (wordt) gehaald.

De administratieve lasten van de regeling worden door een meerderheid van de respondenten die hier zicht op hebben als (zeer) zwaar beschouwd. Dit heeft met name te maken met de hoeveelheid en gedetailleerdheid van de informatie voor de projectaanvraag, het bijhouden van uren en kosten gedurende de uitvoering en de inspanningen die nodig zijn bij een verzoek tot bevoorschotting. Overigens vindt een ruime meerderheid

van de respondenten wel dat de administratieve lasten opwegen tegen de verkregen subsidie.

Effecten

In de evaluatie is niet diepgaand ingegaan op de effectiviteit van de regeling. Primair lag het accent namelijk op een procesevaluatie. De achtergrond hiervan is dat de gehonoreerde projecten zich overwegend nog in de uitvoeringsfase bevinden. We zullen in deze conclusies dan ook maar beknopt aandacht besteden aan de effecten.

Uit de evaluatie blijkt dat de projecten die voor de IIV-regeling zijn ingediend voor de aanvragers zelf van groot belang waren. Verder heeft voor vrijwel alle geraadpleegde deelnemers de IIV-subsidie een duidelijke toegevoegde waarde gehad. Zo gaf ongeveer de helft van deze deelnemers aan dat zij zonder de subsidie het project sowieso niet hadden kunnen doorzetten. Ook bij de deelnemers die het project dan wel zouden hebben doorgezet zou het ontbreken van de subsidie vrijwel in alle gevallen negatieve consequenties hebben gehad. Daarbij dient te worden gedacht aan zaken zoals het later van start kunnen gaan met het innovatieproject (omdat middelen dan zelf eerst gegenereerd hadden moeten worden), een langere uitvoeringstermijn van dit project (om de kosten meer uit te spreiden over de tijd) en een lagere kwaliteit (bijvoorbeeld minder inzet van deskundigen kunnen realiseren).

Deze bevindingen over de meerwaarde en betekenis van de IIV-regeling voor de deelnemers worden bevestigd door de resultaten van het veldwerk onder afgewezenen. Daaruit bleek namelijk dat de effecten die deelnemers naar voren hebben gebracht in de 'hypothetische' situatie dat zij geen IIV-subsidie hadden gekregen zich daadwerkelijk gemanifesteerd hebben bij de afgewezenen.

Hoewel de IIV-projecten tijdens de evaluatie nog volop in uitvoering waren, hadden diverse geraadpleegde deelnemers op dat moment al innovaties weten te realiseren. Ook naar de toekomst toe verwachten vrijwel alle deelnemers nog additionele innovaties te genereren. Qua typen innovaties ligt daarbij het accent op nieuwe, gewijzigde of verbeterde technieken, systemen en processen. Ook is gebleken dat een deel van de ondernemers activiteiten heeft ontplooid om kennis en (tussentijdse) resultaten van hun projecten uit te dragen. Daarbij dient bijvoorbeeld te worden gedacht aan publicaties in agrarische vakbladen, de organisatie van open dagen over het innovatieproject en het verstrekken van informatie en beantwoorden van vragen van geïnteresseerden.

Dat de IIV-regeling per saldo goed gewaardeerd wordt door diegenen die daar mee bekend zijn blijkt uit het feit dat er naar de toekomst toe bij ondernemers en adviseurs een groot draagvlak bestaat voor continuering van de IIV-regeling.

6.3 Aanbevelingen

In deze paragraaf zullen we onze aanbevelingen de revue laten passeren. De aanpak zal er daarbij steeds uit bestaan dat we eerst de betreffende aanbeveling zullen formuleren. Daarna zullen we deze dan onderbouwen vanuit de bevindingen van de evaluatie.

Aanbevelingen

- 1. Probeer tot een systematiek van verkorte aanvragen te komen waarbij aanvragers al in een vroegtijdig stadium kunnen toetsen of hun projectideeën inhoudelijk passen binnen de IIV-regeling.*

Achtergrond

Uit de evaluatie is naar voren gekomen dat het opstellen van een aanvraag voor de IIV-regeling een aanzienlijke inspanning vergt van agrarische ondernemers. Dat is ook de reden dat een meerderheid van de agrarische ondernemers hiervoor een beroep op

externe adviseurs doet. Hier zijn echter de nodige kosten aan verbonden. Doordat de uitkomst van de aanvraagprocedure vooraf onzeker is betekent dit dus dat agrarische ondernemers geconfronteerd worden met een aanzienlijk 'afbreukrisico'. Een meerderheid van de aanvragen is in de periode 2005-2007 ook daadwerkelijk afgewezen. Het voorgaande kan in de hand werken dat agrarische ondernemers dan maar afzien van het indienen van een aanvraag dan wel 'bezuinigen' op de inspanningen om tot een goede aanvraag te komen.

Om deze 'impasse' te doorbreken zou gewerkt kunnen worden met een systematiek van verkorte aanvragen. Daarbij zouden aanvragers van te voren – zonder dat zij daarvoor veel inspanningen hoeven te plegen – moeten kunnen toetsen of hun projectidee kans van slagen heeft. Daarvoor zouden aanvragers dan in de gelegenheid kunnen worden gesteld om op één A-4tje hun projectidee uit te werken. DR zou dan – samen met een selectie van deelnemers uit de deskundigencommissie – een eerste (formele en) inhoudelijke toets kunnen doen. Aanvragers krijgen aan de hand hiervan een positief of negatief advies om hun aanvraag verder uit te werken. Met deze aanpak wordt voorkomen dat aanvragen die om inhoudelijke redenen vrij kansloos zijn – bijvoorbeeld omdat het projectidee al elders wordt uitgevoerd – toch verder uitgewerkt worden.

2. Tracht de bekendheid van de IIV-regeling in de intensieve veehouderij te vergroten.

Achtergrond

Uit de evaluatie blijkt dat één van de oorzaken voor het beperkte aantal aanvragen voor de IIV-regeling – zeker voor de openstellingen in 2006 en 2007 – zeer waarschijnlijk gevormd wordt door de vrij lage bekendheid van de IIV-regeling onder de doelgroep. Ook in een recente studie van het LEI (2008) komt dit naar voren. Daarom zou er een extra impuls gegeven kunnen worden aan het vergroten van deze bekendheid. Hiervoor kunnen verschillende sporen worden bewandeld. Allereerst zouden er bijvoorbeeld – voorafgaand aan de openstellingsperioden – voor deelsegmenten van de intensieve veehouderij een aantal regionale bijeenkomsten kunnen worden georganiseerd. Daarbij zou enerzijds verduidelijkt kunnen worden welke typen projecten voor subsidiëring in aanmerking kunnen komen. Anderzijds zou dit ook concreet geïllustreerd kunnen worden aan de hand van voorbeeldprojecten die in het verleden vanuit deze regeling gecommitteerd zijn.

Verder zou de IIV-regeling ook via intermediaire netwerken van accountants-/administratiekantoren, brancheorganisaties en voorlichters intensiever uitgedragen kunnen worden. Hiervan is nu veelal nog geen sprake. Deze intermediairs onderhouden in de praktijk veel contacten met agrarische ondernemers waaronder ook intensieve veehouders. DR zou deze intermediairs bijvoorbeeld kunnen 'voeden' met eenvoudig te verspreiden en goed toegankelijke informatie over de IIV-regeling. Ook kan aan de brancheorganisaties gevraagd worden welke mogelijkheden zij zelf zien om de regeling breder uit te dragen en hoe en op welke wijze DR dit eventueel zou kunnen faciliteren.

Een derde spoor zou er uit kunnen bestaan om 'good practices' van gehonoreerde projecten niet alleen uit te dragen via bijvoorbeeld regionale bijeenkomsten (zie hierboven) maar ook via agrarische vakbladen en internet. De ervaring leert namelijk dat ondernemers met name ook geprikkeld worden door initiatieven van hun collega's.

In de vierde plaats is het wellicht mogelijk dat DR – vanuit de kennis en databestanden die zij inmiddels heeft opgebouwd van de intensieve veehouderij – gerichte mailingen verstuurd aan intensieve veehouders.

3. Overweeg om de leden van de deskundigencommissies van te voren inzicht te geven in de volledige projectvoorstellen.

Achtergrond

In de huidige situatie is het zo dat DR samenvattingen maakt van de projectaanvragen. Hierin geeft DR aan wat er in de aanvragen staat over de aansluiting bij de beoordelingscriteria. Ook geeft DR daarin een samenvattend overzicht van de projectbegroting. Leden van de deskundigencommissies krijgen deze samenvattingen van te voren – voor de vergadering van de deskundigencommissies – toegezonden. Daarbij is het de bedoeling dat deze leden op basis van deze samenvattingen de vergadering van de deskundigencommissie voorbereiden en vóór deze vergadering voor zichzelf tot een beoordeling van de projectaanvragen komen.

Er is voor deze methode gekozen om de beoordeling door de deskundigencommissies te vereenvoudigen (dat zij daarmee niet te veel tijd kwijt zijn). Hoewel uit de door ons geconsulteerde leden van de deskundigen- en beoordelingscommissies naar voren komt dat DR bovenstaande taak gedegen en zorgvuldig oppakt, kan toch overwogen worden om aan de leden van de deskundigencommissies ook de volledige projectaanvragen ter beschikking te stellen. Immers, met bovenstaande opzet wordt de verantwoordelijkheid voor een goede beoordeling deels bij DR neergelegd omdat zij een 'vertaalslag' van de oorspronkelijke projectaanvragen naar samenvattingen moet maken.

In dit verband blijkt – zie ook een recente studie van het LEI (2008) – dat het voorkomt dat leden van de deskundigencommissies tijdens de vergadering toch nog vragen hebben over de oorspronkelijke projectaanvragen. Ter vergadering kunnen deze aanvragen dan worden ingezien. Met bovenstaande systematiek wordt echter wel bevorderd dat leden van de deskundigencommissies hun beoordeling per saldo toch vooral op de samenvattingen van DR zullen baseren. Hoewel de volledige aanvragen wel ter vergadering beschikbaar zijn, is het immers niet mogelijk dat alle leden van de deskundigencommissies – in de korte tijd die per project beschikbaar is – adequaat kennis kunnen nemen van de volledige projectaanvragen.

Bovenstaande aanpak brengt dus het gevaar met zich mee dat de wijze waarop DR haar taken ten aanzien van het samenvatten van projectaanvragen uitoefent van invloed kan zijn op de slaagkans van projecten. Om elke suggestie hiervan weg te nemen – ook bij afgewezenen (die overigens veelal niet weten dat bovenstaande systematiek van samenvattingen wordt gehanteerd) – zou overwogen kunnen worden dat DR nog steeds samenvattingen blijft maken. Vervolgens zou zij niet alleen de samenvattingen maar ook de volledige projectaanvragen kunnen opsturen naar de leden van de deskundigencommissies. Deze leden kunnen dan van te voren bepaalde vragen – die naar aanleiding van de samenvattingen bij hen opkomen – naslaan in de volledige projectaanvragen. Hiermee wordt voorkomen dat zij deze vragen 'meenemen' naar de vergadering en deze ter plekke beantwoord moeten zien te krijgen om tot een adequate beoordeling te kunnen komen.

4. Ga na welke mogelijkheden er zijn om agrarische ondernemers te ondersteunen bij het formuleren van hun projectvoorstellen.

Achtergrond

Hierboven – bij aanbeveling 1 – hebben we al geconstateerd dat aanvragen voor de IIV-regeling vrij complex zijn voor agrarische ondernemers. Naast introductie van een verkorte aanvraagprocedure zou daarom overwogen kunnen worden om agrarische ondernemers meer ondersteuning te bieden bij de uitwerking van hun ideeën. Deze ondersteuning zou bijvoorbeeld kunnen worden aangeboden aan die ondernemers die een positief advies hebben gekregen op hun verkorte projectaanvraag. Aan deze ondersteuning zou op uiteenlopende wijzen vorm en inhoud kunnen worden gegeven. Zo zou wellicht een 'spreekuur' bij DR kunnen worden ingesteld of een 'voucher' aan de betreffende ondernemers ter beschikking kunnen worden gesteld. Deze voucher zou dan

aangewend kunnen worden voor het inzetten van externe deskundigheid om tot een volwaardige uitgewerkte aanvraag te komen. Ook kan overwogen worden om informatie, of een workshop, ter beschikking te stellen c.q. te organiseren voor externe deskundigen die ondersteuning gaan bieden bij het verder uitwerken van de projectaanvragen.

5. Vergroot het aantal openstellingen van de IIV-regeling.

Achtergrond

Vanuit diverse respondentgroepen is naar voren gekomen dat het aantal openstellingen voor de IIV-regeling te beperkt is. Doordat er nu maar één openstelling per jaar is moet een deel van de agrarische ondernemers dat plannen heeft voor de uitvoering van een innovatieproject soms geruime tijd wachten alvorens hiervoor een aanvraag voor de IIV-regeling in te kunnen dienen. Bovendien bestaat daarbij dan onzekerheid over de vraag hoe de openstelling er precies uit zal zien waardoor de wachtperiode nog langer kan worden. Zo moet een agrarische ondernemer die een individuele aanvraag in wil dienen bijvoorbeeld maar afwachten of in de komende openstelling al dan niet individuele aanvragen ingediend kunnen worden. Het voorgaande staat op gespannen voet met innovatieprojecten waar snelheid vaak van groot belang is. Om deze redenen kan overwogen worden om de IIV-regeling bijvoorbeeld tweemaal per jaar open te stellen.

6. Biedt voor een langere periode duidelijkheid over (de aard van de) openstellingen van de IIV-regeling.

Achtergrond

Voor ondernemers – ook agrarische ondernemers – wordt de effectiviteit van het stimuleringsinstrumentarium mede bepaald door de continuïteit daarvan. Voor de effectiviteit van de IIV-regeling is het daarom van belang dat agrarische ondernemers er bij het uitwerken van hun projectideeën voor innovatieprojecten ‘op moeten kunnen vertrouwen’ dat deze regeling ook in de komende jaren nog van toepassing zal zijn en dat de modaliteiten daarvan (vrij) ‘consistent’ zullen zijn binnen de verschillende openstellingen. Hiermee wordt bevorderd dat agrarische ondernemers ook gericht kunnen toewerken naar het uitwerken van een projectidee en dat zij daarbij dus van meet af aan de mogelijkheden van de IIV-regeling betrekken. Om deze reden kan overwogen worden om voor een langere periode – bijvoorbeeld twee jaar van te voren – duidelijkheid te geven over de vraag of en hoe de IIV-regeling opengesteld zal gaan worden. Hiermee kan overigens ook de effectiviteit van de inspanningen om de bekendheid van de IIV-regeling te versterken – zie aanbeveling 2 – vergroot worden.

7. Overweeg om aanvragers ook de mogelijkheid te bieden om hun projectvoorstel mondeling toe te lichten.

Achtergrond

In de huidige opzet van de beoordelingsprocedure is er geen ruimte voor een persoonlijke toelichting van de aanvragers op hun voorstellen. Besluiten worden bij de IIV-regeling dus in een aantal stappen ‘vanaf papier’ genomen. Het bieden van de mogelijkheid tot een persoonlijke toelichting heeft een aantal voordelen. In de eerste plaats biedt dit de mogelijkheid om bepaalde vragen die bij de deskundigencommissie en/of DR rondom de aanvraag leven te toetsen voordat de feitelijke beoordeling plaatsvindt. In de tweede plaats kan hiermee voorkomen worden dat met name afgewezenen achteraf het gevoel hebben dat zij niet in de gelegenheid zijn gesteld om zich te verweren tegen de argumenten voor afwijzing. In de derde plaats gaat het om vrij aanzienlijke subsidieaanvragen waarvoor aanvragers dan ook de nodige inspanningen moeten plegen. Met de mogelijkheid om de aanvraag ook persoonlijk toe te lichten wordt de beoordelingsprocedure minder een ‘black box’ voor aanvragers en wordt ook meer recht gedaan aan de omvang van de subsidie en de inspanningen die daarvoor nodig

zijn. In de vierde plaats is het ook in de financiële wereld bij het verstrekken van risicodragend kapitaal voor innovatieprojecten gebruikelijk dat niet alleen het 'plan' wordt beoordeeld maar ook de 'man' achter het plan.

Overigens hoeft het niet zo te zijn dat – in verband met de geheimhouding van de leden van de deskundigencommissie – de aanvragers hun plannen toelichten aan de hele deskundigencommissie. Ook kan er voor gekozen worden dat deze toelichting aan DR wordt gegeven eventueel aangevuld met enkele leden uit deze commissie waarvoor geheimhouding minder een 'issue' is.

8. Intensiever de inhoudelijke monitoring van de IIV-regeling.

Achtergrond

In de huidige opzet van de IIV-regeling wordt er betrekkelijk weinig aandacht geschonken aan een systematische inhoudelijke monitoring van de gehonoreerde projecten – en terugkoppeling van de resultaten daarvan – richting bijvoorbeeld het ministerie van LNV en de beoordelings- en deskundigencommissies. Dit is overigens ook niet begrepen in de opdracht van DR. Er zijn echter verschillende argumenten te geven om hierin verandering aan te brengen. In de eerste plaats kan een dergelijke inhoudelijke terugkoppeling een meerwaarde hebben voor bijvoorbeeld de deskundigen- en beoordelingscommissies. Inzicht in de voortgang en (tussentijdse) resultaten van de gehonoreerde projecten kan immers ook leereffecten genereren voor de beoordeling van nieuwe projectaanvragen (welke typen projecten verlopen voorspoedig en welke typen projecten krijgen te maken met bepaalde knelpunten). In de huidige opzet wordt (nog) geen aandacht geschonken aan een dergelijke 'leercyclus' bij de commissies. In de tweede plaats kunnen de resultaten van de inhoudelijke monitoring ook gebruikt worden om de IIV-regeling 'breder uit te dragen'. Zo zouden deze resultaten bijvoorbeeld input kunnen genereren voor regionale bijeenkomsten en/of voor 'good practices' (zie aanbeveling 2). In de derde plaats kunnen de resultaten van een inhoudelijke monitoring ook gebruikt worden om periodiek verantwoording af te leggen richting de Tweede Kamer en als input fungeren voor evaluaties van de regeling.

9. Biedt deelnemers meer ondersteuning en/of faciliteiten bij het uitdragen van de resultaten van hun projecten.

Achtergrond

'Uitstraling' vormt één van de selectiecriteria voor beoordeling van projectaanvragen in de IIV-regeling. Daarbij letten de deskundigen- en beoordelingscommissies er op welke mogelijkheden en kansen een projectaanvraag biedt voor verdere uitstraling van de resultaten richting andere agrarische ondernemers (intensieve veehouders). Hiermee samenhangend wordt dus ook beoordeeld welke initiatieven de projectaanvragers zelf voorzien hebben om hier invulling aan te geven. Kortom, de verantwoordelijkheid voor het realiseren van uitstralingseffecten wordt vooral bij de aanvragers neergelegd. Het valt echter te overwegen om het realiseren van deze effecten systematischer en intensiever aan te pakken. Hiervoor zijn weer verschillende argumenten te geven.

Allereerst is kennistransfer natuurlijk van groot belang vanuit het perspectief van effectiviteit van de IIV-regeling en (daarmee) de aanwending van overheidsmiddelen. Daarbij is het niet reëel om te verwachten dat aanvragers zelf het maximale rendement zullen behalen uit kennistransfer. Enerzijds omdat dit niet hun core-business is. Anderzijds omdat men daarvoor ook vaak niet de middelen zal hebben.

Bij het intensiveren en professionaliseren van de uitstraling(seffecten) zou gebruik kunnen worden gemaakt van het leerproces dat het instrument Innovatieve Onderzoeksprogramma's van het ministerie van Economische Zaken heeft doorgemaakt. Ook in dit instrument werd in eerste instantie het initiatief voor inspanningen op het gebied van kennistransfer vooral bij de projectuitvoerders neergelegd. De ervaring leerde echter dat

hierdoor kennistransfer soms moeilijk op gang kwam en (dus) te weinig rendement opleverde. Daarom is een aantal stappen gezet die (deels) ook bij de IIV-regeling overwogen kunnen worden. Zo is bij het IOP een specifieke en deskundige functionaris op het gebied van kennistransfer aangesteld die projectuitvoerders kan ondersteunen en 'prikkelen' bij initiatieven op dit gebied. Verder wordt er per project ook een specifiek budget gereserveerd dat projectuitvoerders aan kunnen (en moeten) wenden voor initiatieven op het gebied van kennistransfer. Zij kunnen daarvoor dus ook een beroep doen op deskundigen. Hiermee samenhangend dienen projectuitvoerders in hun voortgangsrapportages ook expliciet aan te geven welke activiteiten op het gebied van kennistransfer ondernomen zijn en met welke resultaten.

10. Geef afgewezenen meer inzicht in de relatieve positie van de ranking van hun voorstellen.

Achtergrond

Uit de evaluatie blijkt dat DR de nodige inspanningen pleegt om richting afgewezenen te verduidelijken waarom hun aanvraag afgewezen is. Hierbij wordt echter geen inzicht geboden in de relatieve positie van de aanvraag van een afgewezenen in de ranking van de projectaanvragen. Hierdoor is het voor een afgewezenen onduidelijk of zijn of haar aanvraag in de ranking helemaal 'onderaan bungelde' of juist dicht bij honorering zat. Deze informatie kan voor de aanvragers toch van belang zijn. Zo weten aanvragers die dicht bij de grens van honorering zaten dat hun voorstel blijkbaar 'toch wel aardig in de goede richting zat'. Zij kunnen daardoor worden gestimuleerd om met de opmerkingen van DR (de redenen voor afwijzing) aan de slag te gaan en bij een volgende openstelling wederom een aanvraag in te dienen. Anderzijds weten aanvragers die relatief laag scoorden daarmee dat zij blijkbaar niet op de goede weg zaten en dat het dus weinig zin zal hebben om met wat marginale aanpassingen in de toekomst opnieuw een aanvraag in te dienen. Voor deze laatste groep wordt het dan duidelijk dat zij het bij een eventuele hernieuwde aanvraag over een heel andere boeg zullen moeten gooien.

11. Pas de beoordelingsprocedure op een aantal onderdelen aan.

Achtergrond

Hoewel de beoordelingsprocedure in grote lijnen goed verloopt, kan wel overwogen worden om hierin nog een aantal aanpassingen door te voeren. Een eerste aanpassing kan bestaan uit het beschikbaar stellen van de volledige projectaanvragen aan de leden van de deskundigencommissie (zie aanbeveling 3). In de tweede plaats heeft DR bij het maken van de samenvattingen van de projecten de mogelijkheid om zelf relevante informatie toe te voegen. Daarbij kan bijvoorbeeld worden aangegeven of DR al bekend is met een soortgelijk project of DR kan bijvoorbeeld nadere informatie, die door haar via internet verkregen is, in het memorandum van een project opnemen (over bijvoorbeeld innovativiteit of perspectief van een project). Een risico hiervan is echter dat het verzamelen en presenteren van deze aanvullende informatie niet voor alle projecten op dezelfde wijze plaatsvindt. Bijvoorbeeld omdat betrokkenen bij DR van het ene type project nu eenmaal meer kennis hebben dan van het andere type project. Er kan daarom overwogen worden dat DR deze aanvullende informatieslag bij alle projecten achterwege laat. Dit ook gezien het feit dat DR sowieso al een samenvatting maakt van de projectvoorstellen waardoor de rol van DR als 'filter' tussen de oorspronkelijke projectaanvragen en de beoordeling daarvan (te) groot kan worden.

In de derde plaats zou overwogen kunnen worden dat alle leden van de deskundigencommissie van te voren – voordat de deskundigencommissie bijeenkomt – al beoordelingen van de projectaanvragen ontvangen door die van te voren opsturen naar DR. Tijdens de vergadering kan DR dan per project de gemiddelden presenteren van de scores op de criteria. Hierover kan discussie plaatsvinden waarna alle leden van de deskundigencommissie in de gelegenheid worden gesteld om aan de hand van deze discussie eventueel hun beoordelingen op een aantal punten bij te stellen. Aan de hand

van deze tweede ronde van beoordelingen komt DR tot een definitieve ranking van de voorstellen.

Deze aanpak heeft verschillende voordelen. Zo wordt hiermee bijvoorbeeld bevorderd dat alle leden van de deskundigencommissie actief betrokken worden en ook echt zelf tot een beoordeling moeten komen. In de huidige situatie vindt deze beoordeling meer in de vorm van een groepsdiscussie plaats waardoor het gevaar bestaat (zie ook LEI 2008) dat vooral één of twee personen hieraan sturing geven. In de tweede plaats kan dit in positieve zin bijdragen aan de discussie zelf omdat met deze methodiek direct duidelijk wordt op welke punten de leden van de deskundigencommissie wel of niet op één lijn zitten.

12. Stel in de toekomst de IIV-regeling zowel open voor individuele als voor samenwerkingsprojecten.

Achtergrond

Samenwerking moet geen doel op zich zijn maar kan – bij bepaalde innovatieprojecten – een adequaat middel zijn om tot innovatie te komen. Daarentegen zijn er in de praktijk ook innovatieprojecten die net zo goed of beter vanuit individuele ondernemers opgepakt kunnen worden. Indien dit soort ondernemers vanuit de IIV-regeling ‘gedwongen’ worden tot samenwerking dan bestaat de kans dat zij of afhaken dan wel dat zij tot min of meer gekunstelde vormen van samenwerking komen. Dit laatste wordt overigens ook onderschreven vanuit de door ons geraadpleegde leden van de deskundigen- en beoordelingscommissies.

In aanvulling op het voorgaande zijn er nog andere argumenten te geven voor het loslaten van de samenwerkingseis bij openstellingen van de IIV-regeling. Eén van de redenen om de samenwerkingseis op te voeren is de veronderstelling geweest dat samenwerkingsprojecten tot meer hoogwaardige innovatie en ‘grotere stappen voorwaarts’ zouden leiden. Er kan echter ook voor gekozen worden om dit eventueel de uitkomst van het beoordelingsproces te laten zijn en niet bij voorbaat individuele innovatieprojecten uit te sluiten. Verder kan het in de praktijk ook lastig zijn om te beoordelen of er al dan niet sprake is van (voldoende) samenwerking in een aanvraag. Er is wat dit aangaat vaak sprake van een gradueel verschil tussen samenwerkingsprojecten en individuele projecten. Ook in ‘individuele’ projecten wordt namelijk veelal een beroep gedaan op andere partijen. Door het toevoegen van de samenwerkingseis moeten deskundigen- en beoordelingscommissies zich nu een mening vormen over een ‘middel’ (samenwerking) terwijl veeleer de kwaliteit van een projectaanvraag centraal zou moeten staan. Ook richting aanvragers kan het onderscheid tussen individuele en samenwerkingsprojecten tot verwarring leiden vooral ook omdat in de ene openstelling beide varianten toegestaan zijn en in een andere openstelling alleen samenwerkingsprojecten.

13. Tracht de continuïteit van de uitvoering bij DR te vergroten.

Achtergrond

Uit de evaluatie blijkt dat zich bij DR de nodige wisselingen hebben voorgedaan in de personen die betrokken zijn geweest bij de IIV-regeling. Hierdoor is ook kennis en expertise over de IIV-regeling verloren gegaan. Zo bleek het bijvoorbeeld ook voor de evaluatie soms lastig te zijn om de benodigde informatie en gegevens te verkrijgen. Voor zover DR daar invloed op heeft zou dus naar de toekomst zo veel mogelijk voorkomen moeten worden dat de IIV-regeling wederom met personele wisselingen te maken krijgt.

LITERATUURLIJST

Dienst Regelingen, 2005-2007

Divers materiaal regeling (aanvraagformulieren, toelichtingen, et cetera)

Dienst Regelingen, 2007

Regelingspecifieke rapportage, RLS Samenwerking bij innovatie - resultaat openstelling 2007

Dienst Regelingen, 2005-2007

Advies beoordelingscommissie

Dienst Regelingen, 2005 en 2007

Brochure regeling

Ministerie Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2006

Innovatie = Ondernemen, Strategienota Innovatie

Staatscourant, 15 februari 2007

Regeling LNV-Subsidies

Staatscourant, 2005-2007

Regelingteksten en openstellingsbesluiten

WUR/LEI, 2008

Samenwerking bij innovatieprojecten, hernieuwd toetsingskader LNV-subsidieregeling voor innovatieve varkenshouders

BIJLAGE I   GERAADPLEEGDE PERSONEN

Dhr. F.H. Germs	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Dhr. A.C.M. van Straaten	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Dhr. J.A.H.H. Voet	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Dhr. K. Vernes	Dienst Regelingen
Mevr. M. Veltman	Dienst Regelingen
Mevr. L. Coenraats	Dienst Regelingen
Mevr. I. Velthuis	Dienst Regelingen
Mevr. F. Vos	Dienst Regelingen
Dhr. B. de Groot	Dienst Regelingen
Dhr. H. Swinkels	Zuidelijke Land en Tuinbouw Organisatie (manager dierlijke sectoren)
Dhr. G.B.C. Backus	WUR/LEI
Mevr. A. ten Have	Land en Tuinbouw Organisatie Nederland (voorzitter vakgroep varkenshouderij)
Dhr. J.T.G.M. Koolen	Lid beoordelingscommissie
Dhr. J. Brok	Nederlandse Vakbond Pluimveehouders (secretaris)
Dhr. A. Spieker	Nederlandse Organisatie Pluimveehouders (secretaris)
Dhr. J. Geurts	Nederlandse Vakbond Varkenshouders (secretaris)
Dhr. W. Zwanenberg	Nederlandse vakbond Varkenshouders (voorzitter)

BIJLAGE II TABELLEN

Tabel II.1 Herkomst aanvragers (alleen gegevens van 2005 en 2006)

Soort	Deelnemers	Afgewezenen	Totaal aanvragers	Honoreringspercentage
Pluimveehouders	12	28	40	30%
Varkenshouders	9	31	40	23%
Konijnenhouders	2	1	3	67%
Gemengd	6	3	9	67%
Onbekend	0	7	7	0%
Totaal	29	70	99	-

Bron: *Dienst Regelingen*

Tabel II.2 Soort samenwerking (alleen gegevens van 2005 en 2006)

Soort	Deelnemers	Afgewezenen	Totaal aanvragers	Honoreringspercentage
Horizontaal	2	4	6	33%
Vertikaal	11	28	39	28%
Beiden	7	7	14	50%
Onbekend	4	18	22	18%
Totaal	24	57	81	-

Bron: *Dienst Regelingen*

Tabel II.3 Analyse projecten 2005

	Deelnemers (N=13)	Afgewezenen (N=40)	Totaal aanvragers (N=53)
Samenwerkende aanvrager	4	9	13
Samenwerking in uitvoering	13	34	47
Soort samenwerking			
Horizontaal	0	2	2
Vertikaal	9	23	32
Beiden	4	7	11
Onbekend	0	8	8
Soort bedrijf			
Pluimveehouder	6	16	22
Varkenshouder	4	19	23
Gemengd	3	2	5
Onbekend	0	3	3
Soort innovatie			
Technisch	8	17	25
Organisatorisch	0	1	1
Markt	0	2	2
Combi van technisch en markt	2	7	9
Combi van technisch en organisatorisch	1	3	4
Combi van markt en organisatorisch	0	4	4
Combi van alle drie	2	2	4
Onbekend	0	4	4

Tabel II.4 Analyse projecten 2006

	Deelnemers (N=11)	Afgewezenen (N=17)	Totaal aanvragers (N=28)
Samenwerkende aanvrager	6	8	14
Samenwerking in uitvoering	2	4	6
Soort samenwerking			
Horizontaal	2	2	4
Vertikaal	2	5	7
Beiden	3	0	3
Onbekend	4	10	14
Soort bedrijf			
Pluimveehouder	5	7	12
Varkenshouder	3	9	12
Konijnenhouder	2	1	3
Gemengd	1	0	1
Soort innovatie			
Technisch	5	8	13
Organisatorisch	0	1	1
Markt	1	2	3
Combi van technisch en markt	1	3	4
Combi van technisch en organisatorisch	3	0	3
Combi van markt en organisatorisch	1	3	4

Tabel II.5 Analyse projecten 2007 (type en soort samenwerking niet geregistreerd)

	Deelnemers (N=5)	Afgewezenen (N=13)	Totaal aanvragers (N=18)
Soort bedrijf			
Pluimveehouder	1	5	6
Varkenshouder	2	3	5
Gemengd	2	1	3
Onbekend	-	4	4
Soort innovatie			
Technisch	3	3	6
Organisatorisch	0	1	1
Markt	0	0	0
Combi van technisch en markt	1	1	2
Combi van technisch en organisatorisch	0	2	2
Combi van markt en organisatorisch	0	0	0
Combi van alle drie	1	2	3
Onbekend	0	4	4